

Vihreä museo

Paikallinen luonnonperintö ja ekomuseoliike

Oona Ilmolahti, Maria Lähteenmäki, Jani Karhu ja Alexander Osipov

Luonto on keskeinen osa aineellista, aineetonta ja elävää kulttuuriperintöä¹, ja luonnonpaikoilla on paikallisesti tärkeä merkitys elinkeinojen valikoitumisessa, mutta myös yhteisöllisen muistin, identiteettien ja elämäntapojen rakentumisessa. Viimeisen neljänkymmenen vuoden aikana museologiassa ja museotoiminnassa tapahtuneiden muutosten myötä ihmisen suhde luontoympäristöön on alettu ymmärtää kiinteäksi osaksi kulttuuriperintöä, mutta luonnonperinnön ja luontosuhteen museoiminen ja välittäminen niin sanotulle suurelle yleisölle ei ole ollut yksinkertaista. Museokentällä vallinnut työnjako kulttuuri-, taide- ja luonnontieteellisten museoiden välillä on usein rajannut luontoaiheet kulttuurihistoriallisten museoiden työkentän reunalle. Toisaalta juuri kulttuurihistoriallisilla muistiorganisaatioilla, etenkin museoilla, olisi tietotaitoa, jonka avulla olisi mahdollista tarkastella ja edistää luontosuhteen ja jopa ekologian linkittymistä kulttuuriperintöön. Taloudellissosiaalisten rakennemuutosten myötä muuttunut maaseudun elämäntapa ja keskustelu kestävästä kehityksestä sekä elävän kulttuuriperinnön ja luonnossa oleskelun psykofyysisten vaikutusten kasvava arvostaminen ovat kaikki tekijöitä, jotka puoltavat ihmisen ja luonnon jälkien tarkastelua yhdessä, kulttuurihistoriallisin menetelmin.

Tutkimukselliset lähtökohdat

Tutkimuskohteena tässä artikkelissa ovat Suomen itäisellä rajaseudulla sijaitsevat Pohjois- ja Etelä-Karjalan museot. Alue on hedelmällinen lähtökohta luontoon kiinnittyvän paikallisen kulttuuriperinnön tutkimiselle. Tarkasteltavan alueen hallitsevin luontoelementti on metsä, jota suuret järvet (Saimaa, Pyhäselkä ja Pielinen) ja joet (Vuoksi ja Pielisjoki) rytmittävät. Kansallispuistoja (kuten Koli)² ja luonnonsuojelualueita on yksistään Pohjois-Karjalassa lähes 100 000 hehtaaria (Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, 25, 30). Tutkimusaluetta kuvaa Etelä-Karjalan liiton luonnehdinta, jonka mukaan seudulla on monipuolinen rakennusperintö ja kulttuurimaisema sekä oma, raja-alueen ominaisuuksille rakentuva identiteetti ja kulttuuriperintö (Etelä-Karjalan liitto, 7). Erityistä Karjalan alueelle on se, että kulttuuriipiiri

1 Kulttuuriperintö on menneisyyden jälki, jonka yhteisöt ovat tietoisesti valinneet säilyttämisen arvoiseksi. Käsite voidaan jakaa julkisesti tunnustettuihin (aineellisiin eli elottomiin) sekä eläviin, muuttuviin ja aineettomiin jälkiin. Kulttuuriperintö ei ole staattista, vaan jatkuva valinta- ja merkityksellistämisprosessi. (Smith 2006; Åström 2006; Tuomi-Nikula ym. 2013, 13–19.)

2 Pohjois-Karjalassa lisäksi Petkeljärvi ja Patvinsuo, Etelä-Karjalassa merellinen Itäinen Suomenlahti.

jatkuu valtiollisen rajan toisella puolella Venäjän Karjalana.³ Karjalan luonto on kansallismaisema-ajattelun välityksellä kasvanut kansalliseksi omaisuudeksi. Se oli 1800–1900-luvun vaihteen suomalais-nationalistisen kulttuurin keskeisintä kuvastoa, mutta taloudellis-sosiaalisesti nähtynä periferiaa, toista, reunaa. (Knuuttila ym. 2012.) Suomen Karjala on ollut monikulttuurista asutusalueutta vuosisatojen ajan. Sieltä on löydettävissä varhaisia saamelaisjälkiä, venäläiskerrostumia sekä karjalaista, savolaista ja muuta suomalaista kulttuuriperintöä ja esineistöä. Tänä päivänä Suomen Karjala on yhä osa ylirajaista Karjalan kulttuuri-alueutta, mutta isommassa kuvassa se on myös osa laajempaa Itämeren kulttuuripiiriä sekä pohjoisilta osiltaan myös Barentsin euroarktista aluetta. (Lähteenmäki 2012b.)

Tässä artikkelissa esittelemme ja analysoimme museoiden luontosuhdetta eli vihreyttä ekomuseoideologian, luonnon ja kulttuurin kohtaamisen sekä paikallisuuden näkökulmista. Lähtökohtanamme on oletus siitä, että luonnonympäristö määrittää itäsuomalaista arkipäivää ja maisemaa⁴ sekä konkreettisesti että mentaalisesti. Sitä, miten teema ilmenee alueellisessa muistiorganisaatiotyössä, ei ole aiemmin tutkittu. Kriittisen kulttuuriperintötutkimuksen piirissä on viime aikoina kiinnostuttu siitä, miten perintö valikoituu, miksi ja kenen toimesta tiettyjä jälkiä tallennetaan ja toisia unohdetaan. Rajauksia tekevät pitkälti muistitieto-organisaatiot (museot, arkistot, kirjastot), jotka määrittelevät, arvottavat ja tekevät paikallistasolla melko vapaasti kulttuuriperintöön liittyviä valintoja (Tuomi-Nikula ym. 2013, 20–22). Artikkelissa kysymme, miten itäsuomalaisissa museoissa toimivat henkilöt välittävät, tulkitsevat ja representoivat asettamiensa tavoitteiden ja toimintaperiaatteiden puitteissa paikallisympäristöään omissa alue- ja paikallismuseoissaan. Ajallisesti käsillä oleva työ sijoittuu 1970-luvulta lähtien vahvistuneeseen museoalan sisällölliseen ja esitystavalliseen muutokseen.⁵

Laajemmassa mielessä määrittelyprosessissa on kyse paikallisen ja alueellisen identiteetin tuottamisesta ja uudelleenesittämisestä. On todettu, että siinä missä identiteetti vastaa kysymykseen kuka minä olen, paikallisidentiteetti vastaa siihen, missä tai mistä olen ja missä tai mistä muut ovat. (Pretty ym. 2003.) Aluetutkijat Kaj Zimmerbauer ja Timo Suutari (2007, 355) tulkitsevat paikallisidentiteetin muodostuvan jokapäiväisen elämän ja lähiympäristön sosiaalisen vuorovaikutuksen tuloksena, kun taas alueellinen identiteetti on enemmän symbolista yhteisyyttä, joka syntyy välillisesti ilman suoraa vuorovaikutusta. Toisaalta valtiotieteilijä Sakari Hänninen (1998, 117) korostaa, että myös paikallisidentiteetti on kollektiivista; siihen sisältyvät sekä asukkaan henkilökohtainen että kollektiivinen identiteetti, hänen elinympäristönsä. Maantieteilijä Anssi Paasi (1986, 38) on painottanut alueellisen identiteetin rakentumista nimenomaan luonnonolosuhteista ja niiden perustalle rakentuvasta ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta. Toisaalta on muistutettu, että paikkaan liittyvää identiteettiä ei vastaanoteta passiivisesti, vaan ihmiset tuottavat sen itse (Forselles-Riska 2006, 226).

3 Venäjän Karjala käsittää Karjalan tasavallan alueen, johon kuuluvat Vienen Karjala, Aunuksen Karjala ja Laatokan Karjala sekä historiallinen Karjalankannas, joka on nykyisen Leningradin läänin osa.

4 Maisema käsitetään tässä kulttuurisen katseen kohteena, yksilöllisenä ja yhteisöllisenä, erityisenä tapana nähdä ja jäsentää kulttuuriympäristöjä (Raivo 1999, 104).

5 Tutkimuksen aihe liittyy yhtäältä laajaan keskusteluun siitä, miten paikallisella toiminnalla – tässä vihertyvällä museotyöllä – voidaan muuttaa tai jopa ratkaista ekologisia haasteita, ja toisaalta siihen, miten paikallinen museotyö tavoittaa paikallisyhteisöjen ihmisten käsityksiä kulttuuristaan tai ekologisista merkityksenannoista. Nämä fundamentaaliset teemat ovat jo yksistään oman tutkimuksensa arvoisia ja vaativat toisenlaista lähdeaineistoa kuin mitä tässä artikkelissa on ollut mahdollista hyödyntää. Nämä metateemat huomioidaan kuitenkin artikkelin pohdinnoissa siinä määrin kun lähdeaineisto sen mahdollistaa.

Kulttuuriperinnön ja luonnon välissä on alue, jota voidaan kutsua *kulttuuriseksi luonnoksi* tai *kulttuuriseksi luontosuhteeksi* (Laurén 2006). Siihen liittyvät paitsi henkilökohtainen kokemuksellinen taso, myös paikallisyhteisön määritelmät keskeiseksi koetusta elävästä kulttuuriperinnöstä sekä menneiden sukupolvien suhde ympäristöön ja luontoon. Suhde luontoon määrittyy aina ihmisen ja tämän kulttuurin välityksellä, ja luonto on käsitteenä kulttuurinen kategoria. Ihmisen olemisen ydin on sosialisatio- ja kulturisaatioprosessissa syntyvä käsitys erottautumisesta luonnosta ja muista eläinlajeista. Näkemys luonnosta heijastelee aina käsitystä ihmisen paikasta maailmassa. (Richardson 2001, 79–98; Laurén 2006, 13–14.) Kulttuurisen luontosuhteen ymmärtämisessä ja tiedostamisessa sekä siihen liittyvien valintojen tekemisessä paikallisilla museoilla on keskeinen rooli.

Luonnonperintöä lähestytään tässä aineettoman kulttuuriperinnön (*intangible heritage*) käsitteen viitekehyksessä. Vaikka luonto on myös aineellista kulttuuriperintöä ja sellaisena erityisesti luonnon- ja ympäristönsuojelun kohde, artikkelin näkökulma on paikallisessa luontosuhteessa, joka on osa mentaalista kulttuuriperintöä. Suomen vuonna 2013 ratifioimassa Unescon aineettoman kulttuuriperinnön yleissopimuksessa (2003)⁶ kulttuurin aineettomuus kytketään eläviin ihmisyyteihin ja niiden todellisuuteen. Sen mukaan elävä kulttuuriperintö sisältää käytäntöjä, kuvauksia, ilmauksia, tietoa, taitoja – sekä niihin liittyviä välineitä, esineitä, artefakteja ja kulttuurisia tiloja – jotka yhteisöt, ryhmät ja joissain tapauksissa yksityishenkilöt tunnustavat osaksi kulttuuriperintöään. Ihmiset uusintavat sukupolvelta toiselle siirtyviä ilmiöitä suhteessa ympäristöönsä, vuorovaikutuksessa luonnon ja menneisyytensä (ja siitä tuotetun historiansa) kanssa, mikä luo tunteen identiteettistä ja jatkuvuudesta. ”Luontoon ja maailmankaikkeuteen liittyvä tieto ja käytännöt” on yksi sopimuksen kuudesta osa-alueesta.⁷ Sopimuksessa kulttuuriperintö nähdään yhteisölliseksi voimavaraksi, joka syntyy ympäristön ja ihmisyyteiden sekä nykyisyyden ja menneisyyden välisessä dialogissa. Sopimuksen osapuolia ovat sen ratifioineet valtiot ja ensisijaisia toimijoita yhteisöt, mutta käytännön tasolla sopimuksessa mainitut toimet – kuten aineettoman kulttuuriperinnön osa-alueiden määrittäminen, tallentaminen, tutkimus, säilyttäminen, suojeleminen, edistäminen, vahvistaminen, elvyttäminen ja välittäminen – ovat museoiden ja muiden muistiorganisaatioiden keskeistä tehtäväkenttää. (Finlex3.)

Luonnonperinnöllä käsitetään yleisesti luonnonsuojelun ja perinteisen luonnonhistorian kannalta tärkeitä fyysisiä kohteita, mutta käsite voidaan nähdä myös laajemmin. Luonnonperinnön käsite sopii käsillä olevan artikkelin kysymyksenasetteluun paremmin kuin maisemaperintö, koska luonnolla on laajempi merkitys ihmisen mentaalisisessä kulttuuriperinnössä kuin pelkästään maisemana. Luonnonympäristön käsitteellä puolestaan tarkoitetaan luontoa biologisena kokonaisuutena, ihmisen toiminnan kullassa ja historiallisena jälkenä esiisien toiminnasta. Raymond Williams on tulkinnut, että luontokäsitykset ovat käytännössä luontoon projisoituja käsityksiä ihmisistä. (Williams [1980] 2003, 62.) Näin ollen puhuessaan luonnosta ihminen puhuu itsestään; jäljistä, joita ihmislajin edustajat ovat jättäneet ympäristöönsä ja tavasta, jolla nämä ovat luontoa katsoneet, hyödyntäneet, pelänneet ja määritelleet. Katsoja haluaa nähdä luonnonympäristössä aikaisempien sukupolvien jättämän jäljen, todisteen, että paikalla on oltu ja eletty ennenkin.

6 Unescon sopimus täydentää vuoden 1972 maailmanperintösopimusta, jossa jo määriteltiin aineettoman kulttuuriperinnön käsite. Vuonna 1989 Unesco hyväksyi julistuksen ”Ihmiskunnan suullisen ja aineettoman perinnön mestariteoksista”. (Tuomi-Nikula ym. 2013, 17.)

7 Muita osa-alueita ovat suullinen perinne ja ilmaisu, esittävät taiteet, sosiaaliset käytännöt, rituaalit ja juhlatilaisuudet sekä perinteiset käsityötaidot. Sopimuksessa mainitaan myös kestävä kehityksen tavoite.

Teoreettiselta lähtökohdaltaan tutkimus asemoituu 1970-luvulla käynnistyneeseen kansainväliseen keskusteluun uudesta museologiasta (*new museology*) ja ekomuseon käsitteestä, sen luonteesta sekä paikallisuuden merkityksestä museotoiminnassa. Ekomuseofilosofia on yksi keino jäsentää ihmisen ja luonnonperinnön välistä suhdetta. Ekomuseo on dynaaminen prosessi, jossa paitsi suojellaan perintöä, myös kannustetaan yhteisöjä löytämään paikan ominaispiirteet ja kokemaan ne osaksi identiteettiään. Ekomuseoajattelussa museo käsitetään holistisesti ympäristöksi, joka sisältää tietyn maantieteellisen alueen, siellä asuvan väestön ja yhteisön kollektiivisen muistin. (Davis 1999, 72; Davis 2005, 371.) Ekomuseon käsitettä hyödynnetään tässä brittimuseologi Peter Davisin hahmottelemalla tavalla. Ajattelun keskeisimpiä piirteitä ovat paikallisuus ja paikallinen osallisuus sekä kulttuurialueiden joustava määrittäminen. Ekologia ja ympäristöajattelu kuuluvat ekomuseon ajatukseen, mutta nämä elementit syntyvät vasta paikallisyhteisön kulttuurisen heräämisen kautta. Luonnonperintö on osa tietyn paikan tuntua (*sense of place*; Massey 2008, 24–28), ja kun paikallinen olemus tunnustetaan, suhtaudutaan ympäristöönkin arvostavasti ja säilyttävästi. Paikan tuntua auttavat määrittämään tietyt kulttuuriset kiinnekohdat (*cultural touchstones*), paikallisesti tunnustetut ja hyväksytyt, omaleimaiset kulttuuriset piirteet ja niiden konkreettiset ilmenemismuodot. (Borrelli ja Davis 2013; Davis 2005, 365–376.)

Ekomuseohankkeissa kulttuuriperintö määritellään väljästi: siihen sisältyvät niin ympäristö, kulttuuri kuin aineeton perintökin, sosiaalisesti hyväksytyt ja rakennettu historia aineellisine ja aineettomine jälkineen. Oleellista on, että perintö on yhteisöllisesti valittu ja tunnustettu. Kun alueellinen tietoisuus kasvaa, myös paikan tuntu lisääntyy. Keskeistä on tietty maantieteellinen alue, joka voi ylittää poliittiset rajat. (Borrelli ja Davis 2013, 31–33; Davis 2005, 365.) Karjala on hedelmällinen esimerkki ylijarjaisesta kulttuurialueesta, sillä museoiden välinen yhteistyö yli valtiollisen rajan on tiivistä, ja karjalaisen kulttuurin katsotaan ilmenevän rajan molemmiin puolin.

Ekomuseoajattelun juuret ovat ranskalaisella kielialueella 1960–1970-luvun taitteessa, jolloin lähes samanaikaisesti alettiin huolestua niin ympäristön tilasta, maatalouskulttuurin katoamisesta kuin museoiden epädemokraattisuudestaan. Ekomuseoteoria linkittyi uuteen museologiaan, jonka perusajatus oli siirtää museot rakennuksista ihmisten keskelle (Davis 1999, 45–79). Kysymykset ekomuseoista ja museoiden ympäristökasvatusvastuusta linkittyivät ympäristötietoisuuden kasvuun. Tukholman ympäristökokouksen (1972) myötä myös museoalalla havahduttiin teeman ajankohtaisuuteen. ICOM (*The International Council of Museums*) järjesti kyseisenä vuonna museoiden roolia luonnon ja ihmisen suhteen ilmentäjänä käsittelevän konferenssin. Samaan ilmiöön liittyi myös Chilessä toukokuussa 1972 pidetty tapaaminen, jossa pohdittiin museoiden tarkoitusta ja rooleja uudenaikaisissa yhteiskunnissa. Santiagossa puhuttiin sosiaalisesta museosta (*the social museum*), ja kokoontumisen jälkeen uuden museon nimitykseksi vakiintui käsite integroitu museo (*integrated museum*) tarkoittaen museon läheistä yhteyttä yhteiskunnan, ympäristön ja paikallisyhteisön kanssa. (Davis 1999, 53–54.) Myös ekomuseo-käsitettä käytettiin ensimmäisen kerran 1970-luvun alussa – Davisin mukaan eko-etuliite lisättiin poliittisista syistä, ja käytännössä nimitys on pitkälti synonyymi integroidulle museolle. (Davis 1999, 58–59; Davis 2005, 365–366.)

Ekomuseoajattelun keskeinen kulmakivi on paikan tuntu. Käsitteellä voidaan nähdä olevan Karjalan alueella monta tasoa. Muistettua maisemaa määrittävät laajat metsät, korkeat vaarat ja suuret vesistöt. Rajaseudun luontoon liittyy voimakas tunnelataus, joka on

sekä nationalistista, nostalgista että arkista, koettua luonnonympäristöä. Etenkin antropologian piirissä on pyritty irtautumaan kulttuurin ja luonnon välisestä dikotomiasta, ja vastakkainasettelun sijaan puhutaan niiden vuorovaikutteisesta suhteesta. (Kallinen ym. 2012, 9–35.) Australialainen Denis Byrne (2013) on korostanut länsimaiseen ajatteluun kuuluvan luonto–kulttuuri-dikotomian purkamisen tärkeyttä. Yleensä halutaan suojella joko ”alkuperäistä” luontoa (luonnonsuojelualueet) tai ihmisen jättämää perintöä, vaikka maisemaa tulisi pikemminkin lähestyä sekä ihmisen toiminnan että luonnon näkökulmasta. Byrnen mukaan on vaarallista sulkea ihminen ulos luontoa suojelemaan, ja luonnonsuojelusta vastaavien viranomaisten tulisikin olla tiiviissä yhteydessä kulttuurista vastaavien organisaatioiden kanssa. Kulttuuri tulisi hänen mukaansa nähdä ekologiaan elimellisesti liittyvänä osa-alueena, muuten on vaarana, että se unohdetaan suojelutyössä kokonaan.

Aineisto ja metodit

Käsillä oleva artikkeli on osa tutkimushanketta *Lively Border. Nature Tourism and History Politics in the Finnish-Russian-Norwegian Border Region*, jonka tehtävänä on avata uusia tapoja nähdä luonnon ja ihmisen välisiä suhteita luonto- ja ekomatkailussa sekä julkisessa muistamisessa.⁸ Artikkelin primääriaineisto on koottu *Vihreä museo* -teemaan liittyvällä strukturoidulla lomakekyselyllä. Kysely sisälsi sekä valmiita vaihtoehtoja että avoimia kysymyksiä, ja sen keskeisiä teemoja olivat museon profiili ja tehtävät, luonto ja ympäristö näyttelytoiminnassa (jonka alle kuuluivat myös kulttuuri- ja luonnonympäristön suojeleminen sekä kestävä kehitys) sekä museoiden yhteistyö ja verkostot. Kysely lähetettiin 52:lle Etelä- ja Pohjois-Karjalassa toimivalle kulttuurihistorialliselle museolle, joiden joukossa oli pieniä, vain kesäisin toimivia, yksityisten henkilöiden, kansalaisjärjestöjen ja valtion ylläpitämiä museoita, ulkomuseoita, paikallismuseoita sekä kaksi maakuntamuseota Joensuussa ja Lappeenrannassa. Vastausaktiivisuus oli noin 45 prosenttia, ja vastaukset sijoituivat tasaisesti tutkittavalle alueelle. Vastauksista 29 prosenttia oli Etelä-Karjalasta, 58 prosenttia Pohjois-Karjalasta ja loput kyseisen alueen läheisyydessä sijainneilta museoilta (Liehtalanniemen museotila, Puumala; Salpalinjamuseo, Miehikkälä; Riihipihan museoalue, Vuolijoki). Vastanneet museot edustavat kattavasti erilaisia museotyyppisiä.⁹

Suomen Karjalan museokenttää hallitsevat kaksi maakuntamuseota Joensuussa ja Lappeenrannassa,¹⁰ ja niiden linjaukset ja toiminta vaikuttavat alueen koko museokenttään. Maakuntamuseoiden lisäksi Etelä- ja Pohjois-Karjalan alueella on seitsemän ammatillisesti hoidettua

8 Projektin johtaja ja ”Vihreä museo” -konseptin lanseeraaja on historian professori Maria Lähteenmäki Itä-Suomen yliopistosta. Projektitutkijoina hankkeessa toimivat FT Oona Ilmolahti, FL Alexander Osipov ja FM Jani Karhu. Hanketta rahoittaa Koneen Säätiö (nro 64737, 2017–2020). Ks. www.greenzoneproject.com.

9 Vastanneista museoista 40,9 % oli kotiseutumuseoita, 18,2 % ulkomuseoita, 22,7 % erikoismuseoita ja 18,2 % niin sanottuja perinteisiä museoita. Vastanneet museot olivat Aarni ja Elina Hirvosen kotimuseo, Etelä-Karjalan museo, Honkakylän kauppamuseo, Joensuun bunkkerimuseo, Juuan myllymuseo, Juuan pitäjänmuseumuseo, Kiihtelysvaaran kotiseutumuseo, Kiteen kotiseutumuseo, Komperon kotiseutumuseo, Liehtalanniemen museotila, Luumäen linnoitus- ja kotiseutumuseo, Miehikkälän Salpalinja-museo, Murtovaaran talomuseo, Mäntyniemen kartano, Möhkön ruukkimuseo, Nuijamaan pitäjänmuseumuseo, Nurmeksen museo, Parppeinvaaran runokylä, Pielisen museo, Pohjois-Karjalan museo, Riihipiha-museon säätiö, Virkin salotupa ja Ylämaan jalokivimuseo.

10 Pohjois-Karjalan museo perustettiin 1917, Etelä-Karjalan museo 1962, ja ne nimettiin maakunnallisiksi keskusmuseoiksi 1980–1981. Sortavalan historiallis-kansatieteellinen museo (1883) oli ensimmäisiä suomalaisia museoita, joka keräsi kansatieteellistä esineistöä. Etelä-Karjalan museon historian katsotaan alkaneen vuonna 1909 savupirtin ostmisesta Lappeenrantaan perustettavaa museota varten. (Pohjois-Karjalan museon kokoelmapolitiittinen ohjelma 2017–2019, 7–8; Etelä-Karjalan museon kokoelmapolitiittinen ohjelma 2007/2017, 8–9.)

paikallismuseota.¹¹ Enemmistö kyselyyn osallistuneista museoista on pieniä vapaaehtoisuuteen perustuvia yksikköjä. Kyselyyn vastanneet henkilöt edustavat näin sekä museoprofessiota eli asiantuntijatasoa että paikallisaktiiveja. Vastanneista vajaa kolmasosa edustaa museoammattilaisia, loput ovat pääosin paikallisten kotiseutuyhdistysten edustajia, joiden taustat ja koulutustaso vaihtelevat. Muutamilla vastaajista oli yhteys kunnan sivistys- tai matkailutoimeen.¹² Täydentävänä aineistona tutkimuksessa on hyödynnetty Museoviraston vuosina 2010–2011 tekemää paikallismuseokyselyä, jolla kartoitettiin museoiden toimintaa opetus- ja kulttuuriministeriön kehittämishankkeen tueksi. Tämä kysely koski nimenomaan yhdistys- ja vapaaehtoisvoimin hoidettavia museoita. Näitä vastauksia oli 67, joista 39 prosenttia koski Pohjois-Karjalaa ja 61 prosenttia Etelä-Karjalaa.

Kyselyaineistojen rinnalla lähteinä on käytetty tutkimusalueen museoiden sekä muun kulttuuriperintötoimen, pääosin Museoviraston ja Museoliiton, tuottamaa materiaalia, kuten toimintakertomuksia, kokoelmapoliittisia ohjelmia, näyttelyluetteloita ja tilastoaineistoja. Niin ikään olemme hyödyntäneet Museoliiton julkaiseman *Museo*-lehden ja Etelä-Karjalan museoiden *Museoviesti*-lehden kirjoituksia sekä kansainvälistä ja kotimaista tutkimuskirjallisuutta. Tämän lisäksi on haastateltu kuutta alueen museoalan ammattilaista. Lehdistöaineiston avulla on pyritty pureutumaan erityisesti siihen, miten 1970-luvulta lähtien voimistunut uusi museologia näkyi ja kuului Suomessa etenkin luonto- ja ympäristöaiheisissa keskusteluissa. Museoiden muutos staattisista esinekokoelmista yhteisöllisiksi ja demokraattisiksi osallistumiskeskuksiksi on prosessi, joka monin tavoin on vielä kesken. Kehitys ei liioin ole ollut suoraviivasta. Etenkin paikallistasolla käsitys museoista saattaa edelleen olla esine- ja rakennuskeskeinen, ja tämäkin on nähtävä legitimiinä ja edelleen kuranttina tapana lähes tyä menneisyyden jälkien tallentamista.

Koottu kysely-, arkisto- ja lehdistöaineisto on arvioitu hyödyntäen lähdekriittistä menetelmää. Ulkoisella ja sisäisellä lähdekriittikillä tarkoitetaan lähteiden syntyyn vaikuttaneiden tekijöiden tiheälukuista arvioimista sekä primäärien ja sekundäärien lähteiden ja niistä tehtyjen tulkintojen erottamista toisistaan (ks. Brundage 2007; Ylikangas 2015, 49–53). Lähteen käyttökelpoisuus perustuu sen subjektiivisuuteen. Koska käsillä olevassa artikkelissa tarkastellaan kulttuuriperintöä tallentavia ja välittäviä organisaatioita, kuljetaan tutkimuksellisesti historiatieteen ja kulttuurintutkimuksen rajapinnoilla. Tämän tyyppiseen tutkimuskohteeseen on suhtauduttava kuin vieraaseen kulttuuriin (Kalela 2000, 246), avoimesti ja ymmärtäen sen moniulotteisen luonteen. Aineiston käsittelyssä olemme käyttäneet laadullisina menetelminä myös aineiston teemoittelua ja sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi mahdollistaa paitsi aineiston yksityiskohtaisen arvioimisen myös sen asettamisen laajempaan kontekstiinsa. Koottu aineisto tiivistyy sisällöllisessä analyysissä siten, että siitä voidaan tarkastella tutkittavien ilmiöiden ja asioiden merkityksiä, seurauksia ja yhteyksiä sekä erotella samanlaisuuksia ja erilaisuuksia (mm. Tuomi ja Sarajärvi 2018).

11 Alueen museoista museoammattilaisten hoitamia ovat maakuntamuseoiden lisäksi Outokummun kaivosmuseo, Nurmeksen kaupunginmuseo, Pielisen museo, Möhkön ruukkimuseo (ja Liperin maaseutumuseo Tähkä) sekä Imatran museo, Saimaan kanavamuseo ja Imatran rajamuseo. Kuntaliitosten myötä Joutsenon pitäjänmuseon, Ylämaan Ylijärven Pätärin talomuseon sekä Nuijamaan museon ja Rauhan kylpylä- ja sairaalamuseon kokoelmat ovat siirtyneet Etelä-Karjalan museon hallintaan (Pohjois-Karjalan museon kokoelmapoliittinen ohjelma 2017–2019, 15–16; Etelä-Karjalan museon kokoelmapoliittinen ohjelma 2007/2017, 15).

12 Museoammattilaisia oli 21 vastanneesta (yhteensä kolme henkilöä vastasi kahden museon osalta) yhteensä kuusi: intendentti, amanuenssi ja neljä museonjohtajaa. Muiden vastaajien ammatteja olivat mm. työtön, eläkeläinen, seuran toiminnanjohtaja, museotoimikunnan puheenjohtaja, eläkeläinen/museovastaava, kassavastaava, tutkija, DI, toimitusjohtaja ja yrittäjä. Kaikki eivät kertoneet koulutus- tai muuta statustaan.

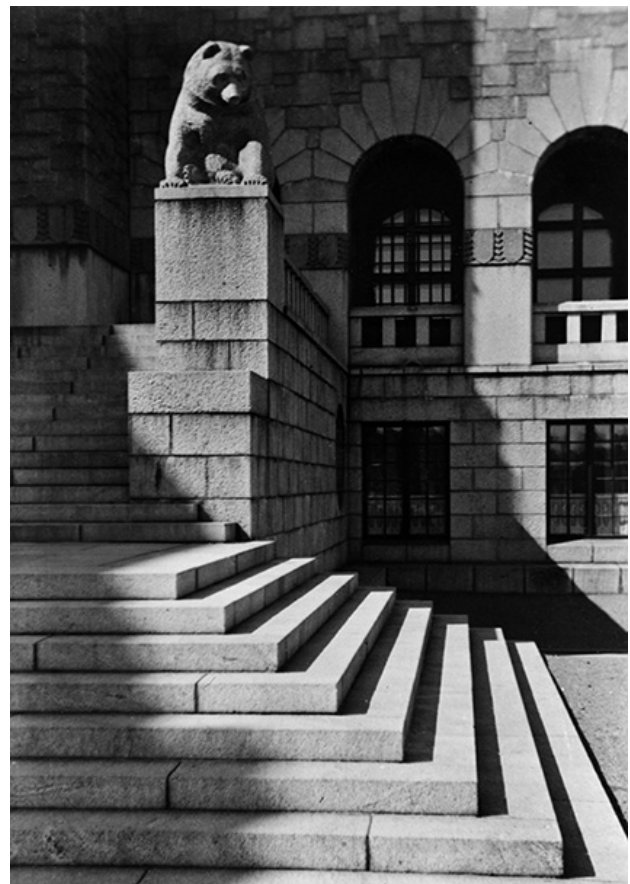

Muuttuva suomalainen museo

Museotyö ei ole vain kokoamista, säilyttämistä ja esille asettamista. Se on muistin aktivoimista identiteetin määrittelyn tueksi sukupolvien ketjussa niin ajassa kuin paikassa. Se on myös osallistamista. (Puromies 2016, 37.)

Historiallisissa museoissa luonnonperintöön ja luonnontieteeseen liittyvät teemat on yleensä koettu kansallispuistojen ja luonnonhistoriallisten museoiden työkenttään kuuluviksi, ja ihmisen luontosuhde on tullut esille lähinnä yhteydessä elinkeinon. Helsingin yliopiston luonnontieteelliset kokoelmat oli Kansallismuseota 1900-luvun alussa rakennettaessa tarkoitus liittää samaan kokonaisuuteen, mutta luonnontiede jätettiin lopulta museokentällä omaksi kokonaisuudekseen (Kukkonen 1987, 13). Työnjaon segmentoi 1988–1992 nimittetyt kolme valtakunnallista keskusmuseota: Luonnontieteellinen keskusmuseo, Valtion taidemuseo ja Suomen kansallismuseo (Vilkuna 2007, 30). Luonnon ja kulttuurin välinen erottelu näkyy museolalla edelleen, vaikka lähentymistäkin on tapahtunut sitä mukaa kun ymmärrys kulttuuriperinnön aineettomuudesta on vallannut alaa. Museoiden tehtäviä Suomessa määrittää vuoden 1992 museolaki, jota on päivitetty vuonna 2005. Sen mukaan museotoiminnan tavoitteena on ylläpitää ja vahvistaa väestön ymmärrystä kulttuuristaan, historiastaan ja ympäristöstään. Tämän ymmärryksen rakentamiseksi museoiden on edistettävä sekä kulttuuri- että luonnonperintöä koskevan tiedon saavutettavuutta. (Finlex1.)

Museotyön painopiste on muuttunut esinekeskeisestä toiminnasta ilmiöitä painottavaksi ja sittemmin ihmis-, yhteisö- ja ympäristöpainotteiseksi. Ekomuseoliikkeellä ja sen kehittäjillä – jotka olivat keskeisiä päättäjiä kansainvälisessä museoneuvostossa – on ollut vahva vaikutus painopisteen muuttumiseen. Nykyään ICOM laskee museoiksi hyvin monenlaiset kulttuuri- ja luonnonperintökohteet. (Vilkuna 2007, 31, 37.) Museoiden ekologista vastuuta käsittelevä keskustelu sai 1980- ja 1990-luvuilla paljon huomiota Ruotsissa, jossa kulttuurihistoriallisia museoita pyrittiin integroimaan osaksi ympäristökasvatusta. Museoiden aineistot nähtiin tietopankkeina, joiden avulla oli mahdollista ymmärtää ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksen muuttumista yhteiselosta luonnolle tuhoisaksi toiminnaksi. (Nilsson 1990, 11; Biström 1992, 17.) Myös Museoliiton *Museo*-lehdessä ilmestyi 1980-luvulla ja 1990-luvun taitteessa kirjoituksia, joissa toivottiin kulttuuri- ja luonnontieteellisten museoiden välisten raja-aitojen madaltuvan ja museoiden ottavan enemmän kantaa ekologisiin kysymyksiin ja ympäristökeskusteluun (Lähdeoja 1984, 7; Suhonen 1986, 7; Kukkonen 1987, 13; Haahtela 1989, 10–12;

Kulttuurista luontoa Kansallismuseon ovensuussa. Emil Wikströmin vuonna 1918 paljastettu karhupatsas linkittyy osaltaan paitsi kansallisromantiikkaan myös luonnonuskoon ja karhumytologiaan. Kuva: Helsingin kaupunginmuseo / Sakari Pälsi, 1930-luku.

Biström 1992, 17). Lehdessä esiteltiin vuonna 1986 myös ekomuseon ajatusta. Kirjoittaja Elina Melgin toivoi, että laajempi kiinnostus ekomuseoihin heräisi Suomessakin, mutta arveli samalla uuden termin mahdollisesti olevan vain uusi yritys peitellä vanhanaikaisen museoalan kriisiä. Suomeen oli perustettu 1980-luvun alussa yksi ekomuseo¹³ Savon ja Etelä-Karjalan rajalla sijaitsevaan Puumalaan. (Melgin 1986, 16–17.)

Luonnonsuojelun rinnalla myös rakennetun kulttuuriympäristön suojelu nousi 1980-luvulla keskusteluun. Toisen maailmansodan jälkeen rakentaminen oli perustunut rationaaliin hyötynäkökohtiin, ja vanhoja miljöitä oli purettu. Esimerkiksi Lappeenrannassa käytiin 1980-luvulla paljon julkisuutta saanutta kiistaa Wolkoffin talon kohtalosta, joka sai paikallisyhteisön pohtimaan ympäristön merkitystä paikallidentiteetille (Vuori 1987). Asema- ja rakennuskaavan sisältövaatimukset muuttuivat vuonna 1985 suojelua painottavaksi. Etelä-Karjalan museoiden lehdessä julkaistiin tuolloin kirjoitus, jossa pohdittiin ympäristön merkitystä yksittäisille ihmisille. Siinä museojohtaja Lasse Ojonen vertasi rakennussuojelua luonnonsuojeluun korostaen ihmisten oikeutta elinympäristöönsä ja sitä koskeviin päätöksiin. Hän kytki rakennetun ympäristön tuhoamisen osaksi yleistä ekokatastrofia ja piittämättömyyttä, johon vielä oli mahdollisuutta puuttua mikäli yleistä tahtoa löytyisi. (Ojonen 1988, 13–16.)

Sekä Museoliiton pääsihteeri Anja-Tuulikki Huovinen että historioitsija Päivi Setälä kirjoittivat *Museo*-lehdessä vuonna 1993 humanististen arvojen tärkeydestä ja laman myötä tapahtuneen murroksen keskellä elävien ihmisten tarpeesta kuulla omiin juuriinsa ja identiteettiinsä liittyviä tarinoita. Samalla tuotiin esille museoiden kasvatuksellinen rooli muun muassa humanistisen ajattelun ja kestävän kehityksen kannalta. Setälä totesi, että museoalalla tulisi ryhtyä taistelemaan *ympäristö*-sanana puolesta, joka kuvasi paitsi luontoa myös ihmisen luomaa maisemaa. (Setälä 1993, 3–4; Huovinen 1993, 1.) 2000-luvun alussa kiinnostus luontoaiheisiin museoita ja näyttelyitä kohtaan kasvoi. Anja-Tuulikki Huovinen epäili syiksi ympäristökysymysten nousua, huolta puhtaasta luonnosta sekä kaupungistumista. Luontoon liittyvä museotoiminta miellettiin kuitenkin edelleen luonnontieteellisten museoiden vastuualueeksi. (Huovinen 2004, 2.)

Ekomuseoajatusta suosittumaksi Suomessa muodostui ekomuseokriitikko Kenneth Hudsonin vuonna 1993 esittämä ajatus suuresta eurooppalaisesta museosta (*Great European Museum*), jonka ideologian mukaan koko olemassa oleva ympäristö antaa vihjeitä menneisyydestä ja museoiden tehtävä on auttaa ymmärtämään noita merkkejä (Hudson 1993). Suuren, hajautetun museon käsite näkyi etenkin opetusministeriön *Museo 2000* -mietinnön sisällössä (Vilkuna 2003, 9; Vilkuna 2007, 37–38). Hudson kritisoi ekomuseoiden silloisia toteutuksia, joista hänen mukaansa oli alkuperäinen yhteisöllisyyden ajatus kadonnut. Hudsonin mukaan Eurooppaan oli kuitenkin mahdollista rakentaa alueellisten ekomuseoiden verkosto, jonka sisältämä ekologisuus löydettyinä ja sanoitettuna muodostaisi yksittäisten kulttuuristen solujen piirin. (Hudson 1996, 18–19.)

13 Liehtalanniemen museotila Puumalassa perustettiin ekomuseona vuonna 1981. Tausta näkyy toiminnassa edelleen, vaikka nimitystä ei enää käytetäkään. Saaristoluonnossa sijaitseva ulkomuseo, luontopolku ja 22 hehtaarin luonnonsuojelualue on nimetty paikalliseksi luontokohteeksi, ja museotila on tärkeä osa paikallista matkailuverkosta. (Vihreä museo -kysely 2017; Kotiseutuliitto.) Suomessa on vuonna 2018 ainoastaan yksi ekomuseoksi itseään kutsuva kohde, Paltamon ekomuseo Kainuussa. Se on vahvasti osallistava paikallinen ja yhteisöllinen projekti, joka aloitettiin vuosina 2012–2014 yhteistyössä italialaisten ekomuseoiden kanssa. (Paltamon ekomuseo.) Marja-Liisa Rönkkö on esittänyt suomalaisina esimerkkeinä ekomuseotyyppisestä toiminnasta Verlan tehdasmuseon ja Turussa sijaitsevan Kuralan kylämäen museon (Rönkkö 2007, 90).

2000-luvulla on laadittu useita kulttuuriperinnön suojelemista määritteleviä kansainvälisiä sopimuksia. Firenzessä vuonna 2000 solmittu eurooppalainen maisemayleissopimus tuli voimaan Suomessa vuonna 2006. Sen tarkoituksena on kestävän kehityksen periaatteiden hengessä suojella eurooppalaiselle identiteetille ominaisiksi katsottuja luonnon- ja kulttuurimaisemia. Jäsenvaltioiden toivotaan lainsäädännössään tunnustavan maiseman olennaiseksi osaksi ympäristöä, kulttuuri- ja luonnonperintöä, identiteettiä ja hyvää elämänlaatua. (Finlex2; Vilkuna 2007, 22–23.) Toinen ympäristön kannalta keskeinen kansainvälinen ohjeistus on edellä viitattu Unescon aineettoman kulttuuriperinnön suojelemista koskeva yleis-sopimus, joka on sukua ekomuseoajatukselle. Suomessa aineettoman kulttuuriperinnön sopimuksen täytäntöönpanon kulmakiviksi on otettu avoimuus ja osallistavuus, ja verkossa olevalle alustalle yhteisöt ovat voineet esittää elävän kulttuuriperinnön piiriin kuuluvia perinteitä (Marsio 2018; Kivilaakso ja Marsio 2017, 7–10). Kansalliselle listalle hyväksytyistä elävän perinnön ilmentymistä ovat tässä yhteydessä kiinnostavia kategoriaan *Luonto ja maailmankaikkeus* sijoittuvat villivihannesten ja -yrttien kerääminen, jokamiehenoikeudet, perinnehoidot, sienestys sekä suomalainen metsäsuhde. (Aineeton kulttuuriperintö.)¹⁴

Tuorein kulttuuriperintöön liittyvä asiakirja on Euroopan neuvoston vuonna 2011 hyväksymä Faron yleissopimus, jossa säädetään oikeudesta kulttuuriperintöön. Sopimus tuli Suomessa voimaan vuonna 2017. Sopimus kytkee toisiinsa kulttuuriperinnön, elämänlaadun, identiteetin ja kestävän kehityksen korostaen oikeutta hyödyntää yhteistä perintöä ja osallistua sen määrittelyyn. Sopimuksen kantava teema on ihmisoikeuksien julistukseen nojautuva ajatus sivistyksellisistä oikeuksista. Faron sopimuksessa nostetaan esille myös kulttuuriperinnön merkitys elinkeinoille, kuten kulttuurimatkailulle, ja tätä kautta sopimustekstissä mainitaan myös kulttuuriperintökohteet, kuten museot ja kulttuurihistorialliset ympäristöt. (Ks. esim. Vilkuna 2017.)

Kaikkia kolmea edellä mainittua kansainvälistä sopimusta yhdistää ajatus siitä, että luonnonympäristö ja kulttuuriperintö ovat keskeisiä identiteetin rakennusaineita, ja että niitä siksi pitää suojella ja määritellä yhdessä yksilöiden ja yhteisöjen kanssa. EU:n jäsenmaissa vuonna 2018 vietettävän kulttuuriperinnön teemavuoden painopisteeksi on Suomessa valittu osallisuus kulttuuriperintöön (Kulttuuriperintövuosi 2018). 2010-luvun lopulla eletään kulttuuriperintöajattelun murroskautta, jossa perintö käsitetään ennen kaikkea paikallisesti ja yhteisöllisesti eletyksi ja tuotetuksi. Samalla aineettoman kulttuuriperinnön käsitteen on korvannut elävän perinnön (*living heritage*) ajatus. Universaalia arvoa, autenttisuutta ja museo-objekteja korostavasta kulttuuriperintötyöstä ollaan 2010-luvulla siirtymässä yhteisökeskeiseen ja osallistavaan aineettoman kulttuuriperinnön aikaan. Tavarasta ja materiaasta on tullut ongelma ja hyvinvoinnin vastakohta, ja myös museot ovat ryhtyneet karsimaan esinekokoelmiaan. Hyvinvoinnin nähdään syntyvän yhteisöissä, tekemällä ja osallistumalla, ja museo-objekteissa korostetaan niiden ulkoisia piirteitä enemmän objektien sisältämiä kulttuurisia ja yhteisöllisiä merkityksiä.

Puhuttaessa kulttuurista ja ympäristöstä perintö (*heritage*) on ennalta määriteltyä verrattuna perinteeseen (*tradition*). Vaikka museodiskurssissa vallalla oleva elävän kulttuuriperinnön käsite sisältää elävyyden vaatimuksen, se on silti valikoitua ja seulottua. Esimerkiksi Suomessa Unescon sopimuksen toteuttamiseen liittyvä avoin prosessi – yhteisöjen ja

14 Myös kategorian *Juhlat ja tavat* alle sijoittuva saunominen kytkeytyy monin säikein suomalaiseen luontosuhteeseen. Laajemmassa *Elävä perintö* -wikiluettelossa artikkelin aihepiiriä sivuavia aiheita ovat myös kalevalainen luontosuhde, luonnonväriaineilla värjääminen, luontoharrastus ja marjastus.

ihmisryhmien vapaasti verkkosivustolle ehdottamat elävän perinnön muodot – on sittemmin siirtynyt asiantuntijatarkasteluun, ja viranomaistoimijat ovat valinneet joukosta tietyt perinteet kansalliselle listalle. Tämän jälkeen Unescon listalle ehdotettava perintö joutuu vielä suuremman kulttuuriperintöprosessin alaisuuteen. Tällöin on vaarana, että perinne osin kadottaa spontaanuuutensa muuttuen perinnöksi, jonka suojelu ja ylläpitäminen voidaan kokea yksilötasolla myös velvoittavana.¹⁵

Tietty velvoittavuuden ajatus on löydettävissä myös vuonna 2017 tehdystä kulttuuriperintöbarometrissa, jossa tutkittiin kansalaisten suhdetta perintöönsä. Valmiiksi strukturoidussa kyselyssä suomalaiset mielsivät erityisesti luontoympäristön kiinteäksi osaksi kulttuuriperintöään ja pitivät luonnonympäristöä tärkeimpänä vaalimisen arvoisena kulttuuriympäristönä. Luontoympäristön vaaliminen koettiin tärkeimmäksi suojelukohteeksi sosiaalisesta asemasta, asuinpaikasta, iästä tai sukupuolesta riippumatta. Enemmistö vastaajista koki, että heillä on mahdollisuus osallistua kulttuuriperinnön välittämiseen. Kulttuuriperinnön säilymisen koettiin olevan lähes yhtä paljon viranomaisten kuin kansalaistenkin vastuulla, mutta yksilötasolla luontevimpana osallistumiskeinona pidettiin kuitenkin verovarvoja; vajaa neljäkymmentä prosenttia oli sitä mieltä, että he voisivat käyttää myös omaa aikaansa kulttuuriperinnön vaalimiseen (Kulttuuriperintövuosi 2018, 17–19, 22–23, 27). Kysymysten muodoista välittyi käsitys perinnöstä staattisena suojelukohteena, ja kansalaisten toiminta näyttäytyi pitkälti velvollisuutena, ei niinkään oikeutena tai aktiivisena perinteen kanssa elämisenä.

Maakuntamuseoiden kulttuurinen luontosuhde

Maakuntamuseoilla on keskeinen rooli paikallistason kulttuuri- ja luonnonperinnön säilyttämisestä käytävässä keskustelussa, jossa taloudelliset intressit ja suojelutarve törmäävät usein toisiinsa. Ympäristöviranomaisten mahdollisuudet paikallistason kommunikaatioon ovat rajalliset, ja siksi museoilla on mahdollisuus toimia välittäjinä suojeluviranomaisten, maakunnallisen tason ja paikallistoimijoiden välillä. (Pihlman 2007, 219–227.) Pohjois-Karjalan museon kokoelmapoliittisessa ohjelmassa korostetaan erityisesti museon tehtävää yhteiskunnan muistina, kulttuuriperinnön välittäjänä sukupolvien välillä (Pohjois-Karjalan museon kokoelmapoliittinen ohjelma 2017–2019). Etelä-Karjalan museon ohjelma painottuu vahvemmin matkailuun ja kasvatukseen, vaikka siinäkin korostetaan museon merkitystä paikallisen identiteetin rakentajana. Etelä-Karjalan museon sijainti kulttuurimatkailullisesti kiinnostavalla historiallisella linnoitusalueella ohjaa osin toimintaa tähän suuntaan. (Etelä-Karjalan museon kokoelmapoliittinen ohjelma 2007/2017).

Käsillä olevassa tutkimuksessa hyödynnetyistä aineistoista nousseita vahvoja teemoja liittyen Etelä- ja Pohjois-Karjalan maakuntamuseoiden luontoon liittyvään näyttelytoimintaan ovat 1) karjalaista maisemaa ja elinpiiriä viimeisen vuosisadan ajalla tarkastelevat näyttelyt sekä 2) arkeologiaa, geologiaa ja luonnonkiertoa käsittelevät niin sanotut kosmologiset näyttelyteemat. Ensimmäisessä ryhmässä korostuvat kulttuuri, ihmisen katse ja kädenjälki. Maisemaa siirretään ulospäin matkailijoille tai tuleville sukupolville, määritellään paikallisen

15 Päästäkseen Unescon listalle perinteen on osoitettava olevan *elävä*. Tämän vuoksi esimerkiksi jokamiehenoikeudet ovat joutuneet kampanjoinnin kohteeksi. Syksyllä 2018 Yleisradio ja suomalaiset luonnonsuojelujärjestöt pyysivät kampanjassaan suomalaisia ilmoittamaan tietyn viikon aikana luonnossa vierailunsa Mennään metsään -laskuriin. Tällä pyrittiin osoittamaan, että jokamiehenoikeudet ovat elävä, suuria joukkoja koskettava osa suomalaista perinnettä. (Ks. Yle.)

ideaalimaiseman rajoja, tarkastellaan luontoa kameran linssin tai taiteilijan tulkintojen välityksellä. Toisessa ryhmässä korostuvat luonnontieteellinen näkökulma sekä ihmisen ja yhteisön osallisuus luonnon vuosisataisessa kiertokulussa.

Luontoteema kytkeytyy alueen museoissa rajaseudulla asumiseen. Suomi menetti toisen maailmansodan alueluovutuksissa myös valtaosan vuonna 1938 perustetuista luonnonsuojelualueistaan Neuvostoliitolle, mikä karelianismin perinteen ohella loi mystifioitua aine-tonta karjalaista kulttuuriperintöä. Suomen luonnonsuojeluliiton vuosikertomuksessa vuodelta 1941 todettiin Suomen luovuttaneen pois kauneimpia alueitaan ”korvaamattomine luonnon aarteineen ja muistomerkkeineen”. Siksi liiton mukaan tuli huolehtia siitä, että jälkipolville jäisi edelleen mahdollisimman täydellinen kuva Suomen luonnosta ”sellaisena kuin se on ollut menneinä aikoina herättäessään esi-isissämme kiintymyksen ja rakkauden tähän maahan”. (Suomen luonnonsuojeluliiton toimintakertomus 1939–1941, 6.) Tämän kadotetun maiseman välittäminen uusille sukupolville on ollut nimenomaan kulttuurihistoriallisten museoiden tehtävä. Luovutetun alueen kulttuuriperinnön tallentaminen on myös kirjattu Pohjois- ja Etelä-Karjalan maakuntamuseoiden tehtävänantoon.¹⁶

Luontoa sivuavissa itäsuomalaisten museoiden näyttelyissä liikutaan luonnon ja kulttuurin rajapinnoilla, ja luontoa katsotaan suhteessa ihmiseen ja tämän edustamaan elämäntapaan. Maisemanäyttelyt liittyvät yleensä tiettyihin paikkoihin, ihmisen ja maiseman suhteeseen sekä karjalaiseen ihannemaisemaan. Näihin voidaan laskea esimerkiksi eri aikakausia kuvaavat valokuvanäyttelyt, joissa luonto on usein ihmisen toiminnan taustalla. Valtaosa Suomen Karjalan maakuntamuseoissa vuosina 1980–2017 esillä olleista karjalaista maisemaa sivuavista näyttelyistä sijoittuu aiheensa puolesta nykyisen valtionrajan toiselle puolen, kareliaanien karjalaiseen ihannemaisemaan. Pohjois-Karjalan museon osalta karjalainen maisema on tullut esille vahvimmin Vienan, Aunuksen, Vepsän, Tverin ja Äänisniemen kautta. Keskeinen luovutetun alueen kaupunki, jota kuvataan etenkin perusnäyttelyssä, on Sortavala. Etelä-Karjalan museossa maisemaa kuvataan Kannaksen ja Viipurin välityksellä.¹⁷ Lähempänä olevaa maisemaa on vaihtuvissa näyttelyissä esitelty vähemmän: Etelä-Karjalassa paikallista luonnonmaisemaa on sivuttu Saimaaseen ja Lappeenrantaan liittyvissä näyttelyissä, Pohjois-Karjalassa miljöinä ovat olleet Koli, Pielinen, Joensuu sekä Höytiäinen.¹⁸

Maakuntamuseoiden Venäjän Karjalaa koskevat näyttelyt eivät ole pelkästään nostalgisia ja taaksepäin katsovia, vaan Pohjois-Karjalan museossa esillä olleissa suomalais-venäläisissä yhteisnäyttelyissä on viime aikoina tuotu esille myös tämän päivän venäjänkarjalaisuutta sekä ihmisten suhdetta kotipaikkaansa rajan molemmin puolin.¹⁹ Molemmilla karjalaisilla

16 Karjalankannas kuuluu Lappeenrannan maakuntamuseon ja Laatokan Karjala Pohjois-Karjalan museon toimipiiriin. Myös Imatran kaupunginmuseo, Saimaan kanavamuseo, Kymenlaakson museo ja Lahden kaupunginmuseo hallinnoivat ja keräävät tiettyjä luovutettujen alueiden aineistoja. (Etelä-Karjalan museon kokoelmapoliittinen ohjelma 2007/2017, 6.)

17 Karjalaisuuden määrittelyn vaikeudesta haastattelu 3; Suomen puolen jäämisestä Karjala-puheessa marginaaliin Lähteenmäki 2012b, 24.

18 Pohjois-Karjalan museossa yli puolet, Etelä-Karjalan museossa lähes kolmasosa maisemaa käsittelevistä näyttelyistä sijoittuu valtionrajan toiselle puolelle. (Vaihtuvien näyttelyiden luettelo 1951–2017, PKM; Näyttelyt lyhyesti 2003–2017, PKM; Lappeenrannan kaupungin museotoimen toimintakertomukset 1980–2017.)

19 Tällaisia Pohjois-Karjalan museon Venäjän Karjalan kanssa yhteistyössä toteutettuja näyttelyitä ovat olleet esimerkiksi *Destination Karelia* (2014), *Sortavala – Minun kaupunkini – COPTABAЛA – мой город* (2014), *Meidän perhe* (2014) sekä *Popedia, Ritva Melentjevan valokuvia Vienan Karjalasta* (2015). Osa näyttelyistä on toteutettu EU-rahoitteisen *Karelian ENPI SBC* -ohjelman (European Neighbourhood and Partnership Instrument, cross border cooperation) puitteissa. Esimerkiksi *Meidän perhe* (karjalainen perhe) -näyttelyä tehtäessä tuli ilmi konkreettisesti venäjänkarjalaisien kiinteä

maakuntamuseoilla on jatkuvaa tiivistä yhteistyötä lähialueen venäläisten museoiden kanssa. Siihen kuuluu muun muassa näyttelyvaihtoa, yhteisnäyttelyitä ja nykyaikadokumentointia. (Haastattelu 1; Haastattelu 3; Partanen 2011a; Partanen 2011b.)²⁰ Etelä-Karjalassa pietarilaisten museoiden kanssa toteutetut suurnäyttelyt ovat olleet erityisen suosittuja. Vuonna 2006 Lappeenrannan taidemuseossa järjestetyssä *Ilja Repin* -näyttelyssä terijokelainen maisema oli vahvasti läsnä. Näyttelyn yhtenä vinjettinä toiminut maalaus *Mikä vapaus* kuvasi Terijoen rantatyrskyjä ja ihmisen ja luonnon aistitason kohtaamista. (Eiskonen 2007.) Tämä muistuttaa siitä, miten myös maalaustaide on kietoutunut kulttuuriin ja luonnonmaisemaan, ja museaalisia raja-aitoja voidaan rikkoa myös taidemuseoiden suuntaan.

Joensuusta katsottuna karjalainen maisema on ollut vaihtuvien näyttelyiden osalta kareliaanisen katseen sävyttämä. Museoissa luodun kuvan perusteella luonto on Pohjois-Karjalassa myyttistä erämaaluontoa, mutta samalla elinkeinoihin painottuvan ajattelun läpäisemää. Luontoelementin (eläimet, metsä), mystisyyden (runolaulu, savusauna, kirkkomusiikki) ja elinkeinon yhteen kietoutuminen näkyy erityisesti Pohjois-Karjalan museon vuonna 2011 valmistuneessa perusnäyttelyssä *Matkalla Karjalassa* (Luostarinen 2011). Vaihtuvissa näyttelyissä metsä- ja erämaaluonto ovat jääneet pienempään rooliin, ja maisema – rajan molemmiin puolin – on usein liitetty kansalliseen katseeseen (Näyttelyluettelot PKM). Kansallismaisemamytti on tiivistynyt Kolin luonnonpuistossa, jonka asemaa vahvisti sen nimitäminen kansallispuistoksi 1991. Paikallisesti on luotu kalevalaisen luontosuhteen ajatus, jossa kansallismaiseman katselussa muodostuva maaginen yhteys kytkee nykypäivän koki-
jan taiteilijoiden kokemaan kansallismaiseman löytämiseen ja kansalliseepoksen, *Kalevalan*, syntyyn.²¹ Kulttuurintutkija Kirsi Laurénin (2015) mukaan kareliaaninen ja kansallisromanttinen Koli-käsitys sekä paikkaan liittyvät tarinat ja mielikuvat heijastuvat paikalla koettuun luontoelämykseen. Tämä ei kuitenkaan sulje pois arkista, subjektiivisempaa suhdetta paikkaan. Luonnon liikkuminen ja maiseman kokeminen ovat aina sekä omakohtaista että kulttuurista.

Karjala menetti alueluovutuksissa myös kaupunkeja ja kulttuurista luontoa, puistoja, bulevardeja ja puutarhoja. Etelä-Karjalan maakuntamuseon ydinaluetta onkin ollut kannaslaisen kaupunkikulttuurin ja kulttuurimaiseman kuvaaminen.²² Viipurin jääminen valtakunnanrajan toiselle puolelle oli eteläkarjalaisille identiteettikriisi, joka näkyy museokentällä yhä. Maakunnan alueellinen identiteetti on toisen maailmansodan jälkeen ollut vakiintumaton, ja siksi katseet on usein käännetty kannaslaisuuteen. (Lähteenmäki 2012a, 68, 72–73; haastattelu 3; Moilanen 2008.) Tämä on näkynyt myös museoissa: kannaslaisen alueellisen identiteetin ja kulttuuriperinnön säilöminen on tuntunut merkityksellisemmältä kuin

---

luontosuhde: kun suomalaiset halusivat yleensä kuvauttaa itsensä sisätiloissa, valitsivat venäläiset perheensä kuvauspaikaksi tärkeän luonnonpaikan (Haastattelu 1).

20 Maakuntamuseoiden lisäksi myös pienemmillä paikallismuseoilla on kontakteja rajan ylitse. Vihreä museo -kyselyssä jopa 45 prosenttia vastanneista koki museonsa toiminta-alueen ulottuvan Suomen rajojen ulkopuolelle ja noin 80 prosenttia maakunnan rajojen ulkopuolelle. Kansainvälisiä yhteistyökumppaneita oli kahdeksalla museolla, suurimmalla osalla Venäjällä (6). Myös kotimaiset verkostot olivat laajoja koostuen pääosin museoista ja niiden toimialaan liittyvistä organisaatioista, matkailualan toimijoista, järjestöistä, kylä- ja kotiseutuyhdistyksistä, säätiöistä, kouluista ja oppilaitoksista. (Vihreä museo -kysely 2017.)

21 Ukko-Kolin ystävät ja Kalevalaisen kulttuurin liitto ovat lisänneet kalevalaisen luontosuhteen käsitteen myös julkiseen elävän kulttuuriperinnön wikiluetteloon (Elävä perintö; Ukko-Kolin ystävät).

22 Tämä näkyy paitsi vaihtuvien näyttelyiden teemoissa myös vuonna 2006 valmistuneessa perusnäyttelyssä *Rajalla – kolme karjalaista kaupunkia Lappeenranta, Viipuri ja Käkisalmi*. Perusnäyttelyn merkittävin esine ja vetonaula on edelleen Viipurin kaupungin pienoismalli, joka lahjoitettiin museoon vuonna 1985. (Lappeenrannan kaupungin museoiden toimintakertomukset 2006, 14–15; 2017, 2; haastattelu 3; Lahdentausta 2016, 12.)

epämääräiseksi koettu eteläkarjalaisuus Kymenlaakson ja Karjalan välissä. Karjalaisuus onkin usein tuotua ja luotua: kannaslaista kulttuuria etelässä ja esimerkiksi evakkokarjalaisuutta Pohjois-Karjalassa, missä savo-karjalaisuutta ei ole nostettu identiteetin vahvaksi rakennusaineeksi, vaan sen sijaan on haluttu painottaa ortodoksisuuden, runonlaulajien ja kareliaanien perintöä (Lähteenmäki 2012a, 46–47; Lähteenmäki 2012c, 53, 58). Sekä kannaslaisen kulttuuriperinnön tavoittelu että myyttinen rajakarjalaisuus edellyttävät rajantakaisen maiseman ja luonnon uudelleen tuotteistamista nousevien sukupolvien identiteetinrakentamiseen. Karjalaista maisemaa ovat Koli ja Saimaa, mutta näyttelyissä yhtä elävinä myös esimerkiksi Monrepos’n puisto ja vienankarjalaiset runokylät.

Rajaseudulla elämiseen koetaan liittyvän sukupolvien takaa siirtynyttä tragiikkaa ja sopeutumista, jotka ovat kiinnittyneet myös kulttuuri-identiteettiin. Identiteettipolitiikkaan kuuluu kertomus karjalaisesta diasporasta ja ”laukku aina pakattuna”-tunteesta. Ehkä juuri tästä syystä karjalaisuuteen liitetään myös kiinteä luontosuhde: tulevaisuudesta epävarman ihmisen kiinnittää paikalleen tietty omakohtainen luontopaikka, kuten metsä, kivi, kallio tai personoitu vesistö. (Haastattelu 3.) Lähiluonnon merkityksellistämässä ja eteläkarjalaisen identiteetin etsimisessä on ryhdytty käyttämään myös paikallisyhteisön apua. Etelä-Karjalan maakuntamuseon suunnitteilla olevan perusnäyttelyn painopistealueita ovat rajalla elämisen lisäksi Saimaan vesiluonto sekä paikallisen identiteetin rakentuminen toisen maailmansodan jälkeen. Teemoja on pyritty sanoittamaan yhteisöllisesti järjestämällä muistelutilaisuuksia ja kutsumalla alueen väestöä perusnäyttelyn suunnittelutyöhön. Toiveena on tavoittaa tarinoita, kokemuksia, kerroksellisuutta ja samaistumisen mukanaan tuomaa kosketuspintaa. (Haastattelu 3.) Museon ja meneillään olevan maakuntahistoriahankkeen Lappeenrannassa harjoittama jaetun asiantuntemuksen ajatus on sukua ekomuseolle, jossa kulttuuriperintö määritellään yhteisöllisesti ja paikallisesti, vaikka tiettyjä temaattisia rajauksia onkin jo tehty valmiiksi ammattilaisten taholta, ja aloite on tullut kulttuuri-instituution taholta.²³

Metsämaiseman voisi ajatella olevan oleellinen osa karjalaista identiteettiä. Maakuntamuseoissa puuta ja metsää esitellään kuitenkin pääosin elinkeinon näkökulmasta, eikä vaihtuvissa näyttelyissä ole juurikaan käsitelty metsää esimerkiksi hyvinvoinnin tai identiteetin lähteenä. Poikkeuksena voidaan pitää Pohjois-Karjalan museon juhlanäyttelyä *Juuret pystymetässä* (2017), jossa metsä oli nostettu päärooliin paikallisen identiteetin rakennusaineena. Vaikka näyttelyssä painottuivat elinkeino ja elämäntapa, on metsää esitelty myös kokemuksellisenä paikkana. Erityisen antoisia olivat näyttelyn osallistavat oheistoiminnot, kuten yläasteikäisiltä nuorilta kerätyt metsään liittyvät kirjoitukset, joista työstettiin draamanäytelmä. *Minä ja metsä* -teemalla kerätyissä kouluaineissa oli monia tasoja, jotka ansaitsisivat museotoiminnassa laajempaa tarkastelua: metsä lohduttajana ja mielenterveyden lähteenä, metsä harrastusten ja leikkien paikkana, metsä myyttien ja fantasioiden innoittajana sekä metsä huolenaiheena: nuorten voimakas huolestuneisuus luonnon tulevaisuudesta. (Haastattelu 1.)

23 Kansalaisten osallistumisesta museotoimintaan esimerkiksi esinelahjoitusten kautta on paikoin ryhdytty käyttämään termiä ”yhteisöllinen tallennus” (*Participative collecting*, vrt. vanha suomenkielinen termi ”passiivinen tallennus”) (Eko-saari ym. 2015, 21). Myös muisteluillat ja suullisen muistitiedon keräykset voidaan nähdä aineettoman kulttuuriperinnön yhteisöllisenä tallentamisena. Museon rooli on ainakin teorian tasolla muuttunut kohti yhteisöllistä osallistajaa, joka tunnustaa paikallisyhteisön merkityksen kulttuuriperinnön määrittelyssä: ideaalitalanteessa toimintaa viedään eteenpäin yhdessä käyttäjien kanssa (haastattelu 2). Myös Pohjois-Karjalan museo on loppuvuodesta 2018 laatinut paikallisille suunnatun verkkokyselyn perusnäyttelyn uudistamiseen liittyen (Webpol Surveys).

Luontoa museotilassa. Pohjois-Karjalan museon *Juuret pystymetässä* -juhlanäyttely perustui puuhun, puunkäyttöön ja pohjoiskarjalaisten metsäsuhteeseen. Kuva: Pohjois-Karjalan museo / Mia Ylhäinen 2017.

Osittain metsien vähäisyys aluemuseoiden näyttelyissä selittyy työnjaolla. Suomalaiset museot ovat jakaneet dokumentointi- ja tallennusvastuutaan vuonna 2009 perustetun tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkoston työjakosopimusten pohjalta, mikä välillisesti ohjaa myös museoiden näyttelytoimintaa.²⁴ Luontoteeman ja metsäkultuurin tallennusta hoitaa pääosin Itä-Savossa sijaitseva, vuonna 1994 perustettu metsämuseo Lusto. Museon perustamispaikaksi oli ehdolla monia paikkakuntia, näiden joukossa Joensuu, mutta lopulta paikaksi valikoitui Metsä-Suomea edustava Punkaharju, jolla on kansallismaisemastatus. Vaikka Luston painopiste on ollut metsätyössä, nähdään metsäkultturi museossa laajasti, ja suomalainen metsäsuhde on myös hyväksytty kansalliselle elävän kulttuuriperinnön listalle. (Haastattelu 2.) Metsäkultturia koskevaa aineistoa omaavien museoiden kesken on perustettu vuonna 2003 Kantapuukonsortio, johon kuuluvat Itä-Suomen alueelta Luston lisäksi pohjoiskarjalalaiset Pielisen museo, Nurmeksen museo ja Ilomantsin museosäätiö.²⁵

Ekomuseologiain ja uuden museologian peräänkuuluttamaa yhteisöllistä osallistamista ja museon jalkautumista ihmisten keskelle on haastavaa toteuttaa tavanomaisessa museoympäristössä, vaikka museoissa on myös tuotettu esimerkiksi vesistöön ja ekologiaan liittyneitä

24 Etelä-Karjalan museon tallennusvastuusiin kuuluvat Tako-yhteistyössä Etelä-Karjalan matkailu, Viipuri ja Kannas sekä ratsuväki. Peruskokoelmaansa museo täydentää Etelä-Karjalan ja luovutetun Karjalan alueen uudemman aineiston osalta. Pohjois-Karjalan museo valitsi 1980-luvun lopulla tärkeimmiksi kartuntakohteikseen siirtymäriittien juhlapuvut, nuorisokulttuurit, työasut, Joensuun liike-elämän, Joensuun historian, karjalaisuuden ja ortodoksisuuden. Vuosien 2016–2019 kartuntasuunnitelmassa näiden lisäksi oli listattu eläminen ja asuminen Karjalassa, venäläiset maahanmuuttajat, koulutusmateriaali ja pohjoiskarjalaisten käsityöläisten tuotanto. Tako-yhteistyössä Pohjois-Karjalan museon tallennuskohteet liittyvät venäläisiin maahanmuuttajiin sekä nuorisokulttuuriin. (Tako; Pohjois-Karjalan museon kokoelmapoliittinen ohjelma 2017–2019, 17–19.)

25 Kantapuu-tietokannassa on luetteloituna mm. metsätyöhön liittyvää esine- ja kuva-aineistoa. Muita jäseniä ovat Lapin metsämuseo, Suomen Metsästysmuseum ja Verlan tehdasmuseo (Kantapuu-museotietokanta).

produktioita, joissa paikallista luontoa on tuotu museotilaan.²⁶ Metsämuseo Luston suosituin käyntikohde oli lähes kahdenkymmenen vuoden ajan Hannoverin maailmannäyttelyyn alun perin tuotettu äänieristetty Hiljaisuuden huone, jossa oli mahdollisuus kokea rauhoittava luontoelämys kuvan, äänten ja visuaalisen elämyksen avulla. Seitsemisen kansallispuiston lampimaisemassa tallennettua äänimaisemaa kuvattiin ainutlaatuiseksi, koska hiljaisuutta ilman liikenteen kohinaa tai muita ihmisen aiheuttamia ääniä ei lähiluonnossa usein kuule (Rauhalampi 2010, 247). Luonnonympäristön tarjoamaa elämyksellistä kulttuuriperintöä on mahdollista tietyin rajoituksin välittää myös sisätiloissa. Teknologian kehitys on tuonut uusia mahdollisuuksia myös ekologisten teemojen käsittelyyn ja elämyksellisyyden kasvattamiseen sekä raja-aitojen hälventämiseen kulttuurihistorian ja luonnontieteen välillä.

Mystiikkaan ja muinaisuuteen painottuvien kosmologisten näyttelyiden teemoissa korostuvat geologia, kivi, kallio ja vesi sekä esimerkiksi tähtitiede.²⁷ Suosittuja ovat viimeisen neljänkymmenen vuoden aikana olleet kalliomaalauksia ja -piirroksia käsittelevät esillepanot.²⁸ Etelä-Karjalan museossa jääkauden alueelle jättämät jäljet, kuten Salpausselät ja siirtolohkareet, koetaan paikallisesti merkittävänä kulttuuriperintönä, ja eri kivilajit yhdistetään tiettyjen alueiden identiteettiin. Suuret kivet toimivat muistin paikkoina ja kulttuurisina kiinnekohtina, joihin liittyvän symboliikan jokainen tunnistaa. (Haastattelu 3.) Etelä-Karjalan kytkeminen geologiseen menneisyyteensä – sekä Saimaan kanavan merkitykseen – näkyi jo Etelä-Karjalan ensimmäisessä kulttuuriympäristöohjelmassa vuonna 1998, jonka laatimiseen myös museon rakennustutkijat osallistuivat (Etelä-Karjalan kulttuuriympäristöohjelma, 10–13). Kiviaihe on näkynyt Etelä-Karjalan museon näyttelytoiminnassa,²⁹ ja geologiaan kytkeytyy myös Unescon kansainväliseen geopuistojen ketjuun kuuluva *Saimaa Geopark* -hanke, joka on syntynyt paikallisen matkailuelinkeinon tarpeista, mutta jossa on paljon ekomuseaalisia piirteitä. Projekti, jonka lähtökohtana on järven syntytarina ja alueen geologinen menneisyys, kytkee yhteen kulttuuri- ja luontokohteet sekä luonnontieteellisen ja inhimillisen historian. (Saimaa Geopark Finland.) Tässäkin tapauksessa kulttuurisin ja luonnontieteellisin määrein rajattu alue ylittää hallinnolliset rajat, ja mukana on kuntia niin Karjalan kuin Savonkin puolelta. Vesistö, tässä tapauksessa Saimaa, on itsessään hallinnollisia rajoja ylittävä ja symbolinen luonnonelementti. Vesistöillä on paikallisväestölle suuri mentaalinen merkitys, ja ne ovat myös ekologisen tasapainon mittareita. Vesistöt liittyvät ihmisen asutushistoriaan ja ne ovat olleet tästäkin syystä tärkeitä paikallisidentiteetin rakennusosia.³⁰

26 Tällainen oli esimerkiksi Etelä-Karjalan museossa esillä ollut näyttely *This is Lake Saimaa calling* (2014). Näyttely toteuttanut mediataiteilija Kai Kuntola halusi nostaa esille hiilijalanjälkeen vaikuttamisen ja herättää ihmiset huomaamaan lähellä olevan maiseman, mikä voisi edistää myös luonnonsuojelua (Lappeenrannan kaupungin museoiden toimintakertomus 2014, 18).

27 Hyvä esimerkki ”kosmologisesta” esillepanosta on Pohjois-Karjalan museossa esillä ollut *Väinämöisen polvelta tähiksi taivaalle* (2009), joka käsitteli maailmankaikkeuden syntyä paitsi kosmisen evoluution myös vanhojen luomismyyttien avulla. Pohjois-Karjalan museossa on ollut esillä myös useita Luonnontieteellisen keskusmuseon näyttelyitä: *Geo 3000 – luontomme vuosimiljoonat* (1988), *Elämää luonnon ehdoilla* (1992), *Hirveä!* (2000) sekä *Vampyyrin varjostamat – lepakoiden salainen maailma* (2014). (Näyttelyluettelot PKM.)

28 Suosittu oli esimerkiksi vuonna 1994 valmistunut Itä-Suomen kalliotaidetta esittelevä maakuntamuseoiden yhteisnäyttely. Vuonna 1995 saavutettiin Joensuun maakuntamuseossa siihenastinen kävijäennätys, johon mainittu näyttely oli osaltaan vaikuttamassa. Kiinnostusta aiheeseen lisäsi Ilomantsin Kokkokalliolta löydetty kalliomaalaus. Kalliopiirroksia on esitelty myös mm. suomalaisvenäläisessä yhteisnäyttelyssä *Kivikirjan iholla – Vienanmeren kalliopiirroksia* (PKM 2014), johon petroskoilainen taitelija Svetlana Georgievskaja kopioi maalaukset turvallisen menetelmän avulla luonnollisessa koossaan. (Lappeenrannan kaupungin museoiden toimintakertomus 1994, EKM; Maakunnallinen museotyö 1995, PKM; Vaihtuvien näyttelyiden luettelo 1951–2017, PKM; haastattelu 1; Karelika.)

29 Esimerkiksi *Kiven henki* -korukivinäyttely (EKM 2011) painotti kiven myyttistä voimaa ja merkityksiä. Tarinakeruulla etsittiin henkilökohtaisesti tärkeitä kiviä. (Lappeenrannan kaupungin museoiden toimintakertomus 2011, 24–25.)

30 Vesiementin tärkeydestä kertoo sekin, että molemmat maakuntamuseot nostivat tärkeimmäksi luontonäyttelyksen vesistöihin kiinnittyneen aiheen, toinen liittyen itäisen Suomen identiteetille oleelliseen Saimaaseen (*This is lake*

In situ -museot ja paikallinen omaperäisyys

Paikallismuseotoiminta on parhaimmillaan ihmislähtöistä, historiaa ja paikallisuuden merkitystä korostavaa toimintaa, jonka kautta voidaan laajemmin ja yhdessä määritellä sitä, mikä on yhteistä kulttuuriperintöä ja mitä siitä säilytetään (Museotilasto, 30).

Museoviraston tutkimuksen mukaan paikallismuseoilla on keinoja auttaa yksilöitä ja yhteisöjä tunnistamaan juurensa ja vahvistamaan omaa identiteettiään. Suomen Karjalassa on runsaasti kotiseutuyhdistysten ylläpitämiä kotiseutu- ja ulkoilmamuseoita sekä pieniä erikoismuseoita, *in situ* -museoita, joissa ihmisen menneisyyttä ja toimintaa tarkastellaan esisien asuinpaikoilla. Sirkku Pihlman (2007, 210) on nimittänyt luonnonpuistoja luonnon *in situ* -museoiksi, joissa näkyy ihmisen käden jälki, vaikka niitä ei kulttuuriympäristöksi mielletäkään. Niitä kuitenkin suojellaan aktiivisesti rajoittamalla niiden käyttöä, ja tämä tekee niistä osan ihmisen kulttuuria ja siihen liittyviä valintoja.

Ekomuseokonseptissa kulttuuria kannustetaan tulkitsemaan ja työstämään sen alkuperäisellä paikalla, *in situ* (Davis 2005, 365). Erilaiset kotiseutumuseot, ihmisen vanhat asuinsijat, ovat paitsi kulttuuriperintöä myös luonnonympäristöä, paikkoja, joihin ihmiset ovat hakeutuneet asumaan ja elämään rinnan luonnon kanssa. Luonnonympäristö sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutus ovat keskeisessä asemassa näissä ihmisen elinkeinoja ja arkielämää esittelevissä agraarisissa kohteissa. Ne nousevat paikalliselta pohjalta paikallisten toimijoiden voimin ja heijastelevat yhteisön kollektiivista muistia ja sen siirtämiseen liittyviä valintoja linkittyen tästä syystä ekomuseomalliin. Luonnonelementit koetaan keskeiseksi osaksi paikallismuseoiden käyntikokemusta muun muassa näyttelyaiheiden ympäristönä, luontopolkuina ja alueiden geologisena ja arkeologisena perinnössä. Luonto on elämyksellisenä läsnä myös kohteiden miljöössä, historiassa ja tunnelmassa.

Talkootyö, autenttisuus, aitous ja paikallisuus ovat asioita, jotka nousevat paikallismuseokyselyssä keskeisiksi tekijöiksi museoiden arvioidessa parhaita puoliaan. Aktiivisissa museoissa tehtiin 2010-luvun taitteessa talkootyötä museokohtaisesti jopa yli 800 tuntia vuodessa. (Paikallismuseoiden toiminta vuonna 2010.) Vuosina 2015–2017 kolmannen sektorin talkootyöstä tehdyn selvityksen mukaan yksittäiset ihmiset saattoivat käyttää vuositasolla 30 päivää kulttuuriympäristöön liittyvään vapaaehtoistyöhön. Työn motivaattoreina toimivat paikallisen hyvinvoinnin ja elävän kulttuuriympäristön takaaminen tuleville sukupolville sekä luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen ja kestävä kehitys. Vapaaehtoiset kokivat kulttuuriperinnön lisäävän myös paikallista yhteisöllisyyttä. (Hirvonen 2017, 24–29.) Paikallismuseot pitävät tärkeimpinä ylpeyden aiheinaan aitoutta, paikallisuutta ja yhteisöllisyyttä, kuten eräs luonnehdinta museon parhaista puolista kuului: "Aito tunnelma alkuperäisessä ympäristössä / kyläläisten aktiivisuudesta ja yhteishengestä sekä lukemattomista talkootunneista syntynyt saavutus!" (Paikallismuseoiden toiminta vuonna 2010, signum 07ekm013.)

Niin paikallisiin kuin satunnaiseen vierailijaankin vetoaa tietoisuus siitä, että ihmiset ovat vuosisatojen ajan eläneet paikalla, jolla he seisovat, katsoneet samaa maisemaa ja kävelleet samoja polkuja. Paikallismuseot korostavat mielellään aitoutta, brittiläisen *Common Ground*

Saimaa Calling, EKM 2014), toinen suurimpaan Saimaaseen laskevaan jokeen, Joensuun kaupunkia voimakkaasti leimaavaan Pielisjokeen (*Ei vettä rantaa rakkaampaa*, PKM 2015). Monipuolisissa näyttelyissä oli museoiden mukaan voimakas ekologinen painotus. (Vihreä museo -kysely 2017.)

-liikkeen määrittelemää paikallista omaperäisyyttä (*local distinctiveness*).³¹ Sen mukaan yksilöt ja yhteisöt liittävät paikkoihin vahvoja merkityksiä ja jakavat kiintymyksen tunteita paikkoihin ja kulttuurisiin kulmakiviin. Paikan henki muodostuu paitsi rakennuksista, esineistä ja luonnonympäristöstä myös entisten asukkaiden jättämästä aineettomasta jäljestä. Entisajan todellisuutta jäljittelevä esillepano niin, että ihminen tuntuu poistuneen vain hetki sitten, on eräs elämyksen tuottamisen keino. Historialliset talomuseot ovat tiloja, joissa tunteenomaisen yhteys menneisyyden kanssa on helppo saavuttaa. (Gregory ja Witcomb 2007, 256.)

Sekä paikallisyhteisö että luonnonympäristö ovat kompleksisia käsitteitä. Vaikka kotiseutumuseoissa esitellään myös luonnonympäristöä, se on kaukana neitseellisestä luonnosta: maatalousyhteiskunnan elintila, jonka jälkiä museo paikallisesti museoi ja välittää, on ihmisen muokkaamaa luonnontilaa. Maatalousvaltaisesta kulta-ajasta luodussa mielikuvassa agraarisessa ympäristössä eläneiden ymmärretään usein olleen symbioottisessa suhteessa luontoon, vaikka todellisuudessa ihmisen ja luonnon erottaminen toisistaan ei ole modernin teollisuuden ja kaupungistumisen aikaansaannosta, vaan se on ollut sisäänrakennettuna myös agraarisessa ympäristössä. (Williams [1980] 2003, 55–56, 63). Laura Starkin tutkimuksessa Karjalan ortodoksisesta maatalousväestöstä osoitetaan, että 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa ihmiset eivät eläneet harmoniassa luonnon kanssa. Ihmisen ja luonnon sfäärit olivat tiukasti rajattuja, vaikka metsältä ja metsänväeltä suojeleva alue, kuten piha-piiri, saattoi olla suhteellisen kapea. (Stark 2002, 18, 147.)

Suomalaisen kulttuuriperinnön hoitamiseen liittyy kiinteästi paikallinen talkootyö. Perinteen vaalimisessa on kuitenkin aina vaarana, että se nähdään enemmistön näkökulmasta. Esimerkiksi nuoret, vähemmistöt tai vastikään paikkakunnalle muuttaneet saattavat helposti jäädä sen määrittelemisessä syrjään. Tästä on moitittu myös ekomuseoita: kriitikot ovat todenneet, että ekomuseot eivät ole kyenneet monikulttuurisessa maailmassa saavuttamaan tavoitteitaan, vaan esittelevät vanhaa, staattisempaa ja homogeenisempaa maailmaa. (Montanari 2015, 372; Levin 2017.) Ekomuseoajatuksen mukaan museon ydin ei ole ekologiassa tai museorakennuksen ulkopuolella toimimisessa sinänsä, vaan paikallisissa ihmisissä ja paikallisyhteisön osallisuudessa. Vasta omaehtoisen osallistumisen avulla saavutetaan myös mahdollisia ekologisia tavoitteita, kun oman perinteen sisäistäminen saa arvostamaan ja suojelemaan omaa elinympäristöä.

Suurinta osaa pienistä paikallismuseoista yhdistää resurssien niukkuus ja riippuvuus vapaaehtoistoiminnasta. Parhaimmillaan tämä rakentaa siltoja yhteisön ja siihen sisältyvän kulttuuriperinnön välille, pahimmillaan katkeroittaa yksittäiset ylityöllistetyt aktiivit ja kiihdyttää museot. Museoissa, joissa tehdään paljon talkootyötä, on yleensä myös paljon tapahtumia, kokoontumisia ja yhteisöllistä toimintaa eli elävää kulttuuriperintöä. Paikallismuseot ovat paikoitellen irtautumassa yleisestä maatalousyhteiskunnan esittelystä paikallisten piirteiden vaalimisen suuntaan, ja tämän myötä myös yhteisöllinen osallisuus on lisääntynyt. Kuntaliitokset ovat olleet osaltaan herättämässä kiinnostusta lähiympäristöön. Myös sukupolvenvaihdokset tuovat mukanaan uudenlaisia toimintamuotoja ja museotoiminnan laajempaa ymmärtämistä. Toisaalta on museoita, joissa toiminta on lähes

31 Vuonna 1983 Iso-Britanniassa perustettu *Common Ground* on ympäristöheräämisen kulttuuriperintöön linkittänyt hanke, jonka tarkoituksena on auttaa ihmisiä rakentamaan yhteyksiä luonnon ja kulttuurin välille. Liikkeessä korostetaan paikallista omaperäisyyttä: yksilöt ja yhteisöt liittävät paikkoihin merkityksiä ja jakavat kiintymyksen tunteita paikkoihin ja kulttuurisiin kulmakiviin. *Common Ground* -filosofiassa maisema ja ympäristö nähdään paikallista kulttuuriperintöä ilmentävänä elävänä museona.

pysähtynyt aktiivisten toimijoiden puutteessa. (Haastattelu 3; Paikallismuseoiden toiminta vuonna 2010.) Etelä-Karjalan maakuntamuseon toimesta toteutettiin 2010-luvun alussa hanke, jonka tarkoituksena oli viedä vanhenevan vapaaehtoisjoukon toteuttamaa paikallismuseotoimintaa nykyaikaan (Ek 2012a, 18–21). Hankkeessa paikallisyhteisöjä rohkaistiin erilaisiin toimintamuotoihin, joista kiinnostavimmat liittyvät sukupolvien kohtaamiseen ja elävän kulttuuriperinnön siirtämiseen: museomummot ja -vaarit, muisteluillat, perinnetöiden opettaminen ja koululaisten ja vanhusten yhteiset hetket kertovat paikallismuseoiden roolista katoavan tiedon välittäjänä (Ek 2012b).

Ekomuseoideologian mukaan perintötyön valintojen tulisi tapahtua yhteisölähtöisesti. Käytännössä tämä työ jää monin paikoin joko museoammattilaisille tai yhteisön aktiivisille jäsenille. On kuitenkin muistettava, että paikallismuseotoimintaa pyörittävät lähes poikkeuksetta kotiseutuyhdistykset, jotka ovat nousseet paikallisesta aktiivisuudesta ja vapaaehtoisuudesta. Luonnonperinnön vaalimisen ja luonnonsuojelun puolella tilanne on sekin kompleksinen sikäli, että paikallisväestö saattaa kokea jäävänsä syrjään päätöksenteossa. Eräs esimerkki intressiryhmien törmäämisestä luontomaiseman säilyttämisessä on Kolin kansallispuisto ja Lieksan kunnan alueella tapahtunut luonnon- ja kulttuuriperinnön suojelu. 1990-luvun taitteeseen ajoittuvassa Kolin kansallispuistoksi nimittämisen kiistassa osa paikallisväestöstä vastusti hanketta. (Partanen 2016, 375, 382–384.) Toisaalta paikallisväestö voi olla kulttuuriympäristön suojelun edistäjä. Kolin kotiseutuyhdistyksen perustaminen ja seudun perintöaineiston säilyttäminen alkuperäisellä paikallaan toteutui nimenomaan paikallisten aktiivisuuden ansiosta. Aktiivisuudesta kertoo myös se, että alueen historiateos on laadittu kylähistoriakurssin pohjalta. (Partanen 2016, 385.) Paitsi luontoalueiden, myös kulttuuriperinnön suojelussa voidaan ajatella käytävän jatkuvaa rajanvetoa viranomaistaholta tulevan sanelun ja paikallisväestön oman kulttuurikäsitteen välillä.

Paikallisesti luontomaiseman myymisestä on tullut Suomen Karjalassa tärkeä elinkeino. Pohjois-Karjalassa luonto ja hiljaisuus on otettu keskeisiksi matkailun painopisteiksi. (Mm. *Pogostan Sanomat* 19.1.2017.) Luonnolla ja sen tarjoamalla virkistyksellä on helpompi houkuttaa suuria joukkoja kuin yksittäisillä museoilla tai perinnepihoilla. Kulttuuriperintöä ei kuitenkaan tallenneta ja esitellä ainoastaan turisteille, vaan paikalliset kokevat sen jokapäiväisenä elinympäristönään. Ulkopuoliset tulevat nauttimaan luonnosta, paikalliset elävät kyseisessä luontoympäristössä. Lieksalaissyntyinen kirjailija Heikki Turunen on pohtinut pohjoiskarjalaisen pienviljelijän luontosuhdetta, jossa esteettinen mielihyvä ja metsän hyödyntäminen eivät sulje toisiaan pois. Hänen mukaansa 1900-luvun alun sukupolvet eivät puhuneet luonnon kauneudesta, mutta kokivat yhtä kaikki aistieliämyksiä ja esteettistä mielihyvää arjisissa askareissaan metsässä. Turunen näkee, että paikallista luontoa suojelee edelleen parhaiten paikallinen väestö eläessään luonnon kanssa kunnioittavassa hyötysuhteessa. Turunen nostaa myös esille erään tuhoutuneen kulttuurimaiseman: metsässä sijainneen lehmi- tai hevoshaan. Hän kuvaa sitä puoliarktiseksi paratiisiksi, missä ihmisen ja luonnon vastavuoroinen rinnakkaiselo oli toimivaa eläinten lannoittaessa maaperää ja hoitaessa metsänpohjaa. (Turunen 2003, 74, 76–77.) Kokiessaan, että myös hakamaiseman säilyttämiseksi olisi pitänyt perustaa suojeluliikkeitä, Turunen (2003, 77) tulee pohtineeksi elävän luonnonympäristön arvottamista; kun tallennetaan ja suojellaan teollisuusympäristöjä, talonpoikaisesta agraarielämästä kertovia pihapiirejä tai ”koskematonta” luontoa, on sekin valinta.

Kotiseutumuseot ovat pääosin ulkoilmamuseoita, joissa rakennuksia ympäröivä miljöö muodostaa oleellisen osan museokokemuksesta. Jo 1800-luvun lopulla perustetut pohjoismaiset

Lehmisavuilla. Ihmisiä karjalaisen kulttuuri- ja luonnonympäristön rajapinnoilla. Kuva: Pielisen museo, 1930-luku.

ulkomuseot olivat 1970-luvulla luodun ranskalaisen ekomuseoidean esikuvina. Paikalleen museoiminen yleistyi Suomessa 1960-luvulla, jolloin alettiin yleisesti museoida agraarisia kohteita vuonna 1909 ulkomuseona avautuneen Helsingin Seurasaaressa ulkomuseon mallin mukaisesti. (Vilkuna 2007, 25–26.) Suomen toiseksi suurimmaksi ulkoilmamuseoksi itseään kutsuu Lieksanjoen varrella lähellä Kolin kansallispuistoa sijaitseva Pielisen museo. Alueelle, jonka kokoaminen aloitettiin vuonna 1963, on kerätty yli 70 vanhaa rakennusta. Museo on ottanut kestävän kehityksen perusteet toimintansa ohjenuoraksi pyrkien suojelemaan paikallista kulttuuri- ja luonnonperintöä. Vanhan rakennus- ja metsätyöperinteen säilyttämisen ja esittelemisen avulla pyritään tuomaan konkreettisia välineitä myös kestävään puurakentamiseen. Vanhan rakennusperinteen välittämiseen keskittyy myös Murtovaaran talomuseo, vanha kruunumetsätorppa Valtimolla. (Vihreä museo -kysely 2017.)

Paikallismuseot mieltävät toimintansa kulttuuri- ja luonnonperinnön säilyttämiseksi, ja luonnonperintöön liittyvää suojelutyötä tehdään konkreettisesti: ylläpitämällä niittyjä, luontopolkua tai perinnekasveja, hoitamalla lampaita, ketoja ja metsiä sekä järjestämällä yleisötapahtumia. Paikallismuseoilla on tärkeä rooli kulttuuri- ja luonnonympäristön suojelussa museorakennusten ylläpitämisestä, maankäyttösuunnitelmista, miljöön säilyttämisestä ja pihapuiden suojelusta aina laajempaan kulttuuriperinnön uhkien tunnistamiseen. Myös kestävän kehityksen huomioimiseen on monenlaisia keinoja, kuten puurakentaminen, energian tuotto vesimyllyllä ja aurinkopaneeleilla, kierrättäminen, ympäristöhoito, luomutuotanto sekä tiedonlevitys, valistus ja opetus. (Vihreä museo -kysely 2017.) Luonto-tema näkyy aktiivisten paikallismuseoiden vaihtuvissa näyttelyissä laajasti ja sen koetaan linkittyvän merkittävään osaan näyttelytoimintaa.³² Perusnäyttelyissä korostuu enemmän

32 Puolet Vihreä museo -kyselyyn vastanneista museoista kertoi luontoteeman näkyvän 25–50 prosentissa vaihtuvista näyttelyistä, kaksi museota arveli sen tulevan esille 50–70 prosentissa ja kaksi jopa 75–100 prosentissa näyttelyistä.

elinkeinon näkökulma: agraarisissa museoissa on esineistöä liittyen maanviljelyyn, karjatalouteen, metsänhoitoon, metsästykseseen, kalastukseen, uittoon ja järvimalmin jalostukseen. Keskeisiksi artefakteiksi mielletään myös itse rakennukset, sotilaiden mukana aikanaan kulkeutuneista sotatulokaskasveista tehty kukkapenkki ja kasvimaata tai puutarhan pohjapiirros. Monissa museoissa toteutetaan käytännössä ajatusta kulttuuriperinnön aineettomuudesta: esineen tekee perinnöksi vasta siihen liitetyt merkitykset (Smith 2006).

Kulttuuriympäristö ja luonnonperintö ovat ihmisten elinympäristöä, ja myös museoiden kohdalla on kysytty, suojellaanko aidattuja alueita, rakennuksia ja pihapiirejä vai laajempia kulttuuri- ja elinympäristöjä. Luonnonkohteiden suojelussa on yksilötasolla helppo puhua tietyn rajatun alueen tai vaikkapa yksittäisen puun suojelemisesta, vaikka omat elämäntavat eivät muuten tukisikaan luonnon säilymistä monimuotoisena (Williams [1980] 2003, 60). Monissa Pohjois-Karjalan museoissa kestävä kehitys on teema, joka on alkanut näkyä myös museotyön arjessa. Alueella toimii vuonna 1992 perustettu Pohjois-Karjalan biosfäärialueen kestävä kehityksen kumppanuusverkosto, johon kuuluu kaksi alueen museoista, edellä mainittu Pielisen museo sekä Parppeinvaaran runokylä Ilomantsissa. Biosfäärialue on osa Unescon *Man and the Biosphere* (MAB) -ohjelmaa, jonka yksi perustavoitteista on luoda kansainvälisiä malleja siitä, kuinka ihminen ja luonto voivat parhaiten elää sopusoinnussa keskenään. (Vihreä museo -kysely 2017; Lieksan kaupunki; Kareliabiosphere.)

Venäjän rajalla toimiva Ilomantsin museosäätiö on hyvä esimerkki ekomuseoajattelua muistuttavasta toiminnasta. Säätiö perustettiin vuonna 1998 kokoamaan paikkakunnan pirstaleista museokenttää. Perustamisen taustalla oli yhdistyksiä, yksityishenkilöitä, Ilomantsin kunta ja Enso Oyj. Museosäätiön toimintapiiriin päätyivät Parppeinvaaran runokylä ja Mõhkön ruukkimuseo sekä myöhemmin Parppeinvaaran yhteyteen siirretty Erä- ja eläinmuseo (Heimo Rautavan täytettyjen eläinten kokoelma). Runokylä painottaa menneisyyden karjalaisuutta ja perinteitä, kuten käsitöitä, runonlaulua ja sotahistoriaa. Parppeinvaaran luontopirtissä esitellään eränkävyn historiaa sekä kestävä kehitystä, ja museon yhtenä tavoitteena on lisätä puolueetonta erämaa-alueen suurpetotietoutta valistuksen ja näyttelytoiminnan avulla. (Pohjoiskarjala.net; Vihreä museo -kysely 2017.)

Näillä alueilla luonnontiedettä ja kulttuurihistoriaa yhdistelevät suurpetonäyttelyt on koettu tärkeiksi.³³ Sekä Pielisen että Nurmeksen museot pitävät merkittävimpänä luontonäyttelynä karhuun liittyviä uskomuksia käsitellyttä näyttelyä *Karhu – myyttinen metsän kuninga*.³⁴ Parppeinvaaran museo puolestaan nosti tärkeimmäksi luontonäyttelykseen Suomen metsästysmuseon toteuttaman näyttelyn *Suden paluu*, jossa esiteltiin sutta niin biologisesta, kulttuurihistoriallisesta kuin metsästyksenkin näkökulmasta. Luonto voi olla hyvinkin sensitiivinen aihepiiri. Paikallisesti kiihkeänä käyvä suurpetokeskustelu on eräs esimerkki siitä, miten museo voi toimia välittäjänä ja uudenlaisena keskustelunavaajana tuomalla mukaan paitsi neutraalia tietoa, myös aihepiiriin liittyvää kulttuuriperintöä. (Vihreä museo -kysely 2017.)

Seitsemän museota katsoi luontoteeman ilmenevän alle neljäosassa näyttelyistä.

33 Pienten museoiden tärkeimmiksi valitsemat luontonäyttelyt voidaan jakaa kolmeen aihepiiriin: 1) metsän suurpedot, 2) vanhat työmetodit ja kestävyys ja 3) ihminen-luontosuhde ja elinkeino. Kysymyksen vastanneet museot olivat pääosin Pohjois-Karjalan alueelta. Aiheiden voidaan katsoa heijastelevan paikallista luontosuhdetta, jossa hyöty ja luonnosta nauttiminen sekä luonto ja kulttuuri yhdistyvät. (Vihreä museo -kysely 2017.)

34 Karhuun liittyviä uskomuksia käsitellyt näyttely oli toteutettu yhteistyössä nurmeslaisen valokuvaajan Jouko Määttä kanssa (Vihreä museo -kysely 2017; Tuormaa 2018).

Ilomantsin museosäätiö hallinnoi myös vuonna 1978 perustettua Möhkön ruukkimuseota. Möhkön kylä Venäjän rajalla on esimerkki paikallisesta aktiivisuudesta, joka osana suurempaa museoiden rinkiä on yhdistänyt luonnon ja maiseman historiaan, elinkeinoon ja perinteeseen. Petkeljärven kansallispuisto, Öykkösenvaaran sotahistoriallinen alue, arboretum, ja esimerkiksi jokavuotinen *Möhkönvirta*-nykytaidenäyttely linkittävät kaikki tavalla tai toisella ihmisen ja luonnon yhteistä perintöä. Kylän läpi virtaava Koitajoki ja maisemaa määrittävä metsä on otettu paikan tunnun rakennusaineiksi. (Möhkön matkailuyhdistys ry.) Toiminta museorakennuksen ulkopuolella ei ole uusi asia, mutta museaalisen toiminnan käsittäminen laajana ja hajautettuna ”suuren museon” tapaan on Suomessa vielä suhteellisen uutta (Vilkuna 2007, 37). Ilomantsin alueen aktiivinen museotoiminta ja vahvojen erityispiirteiden hyödyntäminen tuovat mieleen hajautetun museon. Ilomantsissa paikallisyhteisö ja asiantuntijat ovat olleet aktiivisia paikkakunnan hengen määrittelemisessä, ja paikallinen oma-peräisyys on monin tavoin valjastettu yhteisön ja matkailun käyttöön. Vanha ruukkiyhteisö teollisuushistorioineen, toisen maailmansodan taistelupaikat, ”muinainen karjalaisuus”, rajan läheisyys ja luonnonperintö ovat kaikki osa paikan henkeä. Paikallisyhteisön aktiivisuudesta kertoo myös toisen maailmansodan taistelupaikkojen kunnostaminen vuonna 2014 pääosin vapaaehtoisvoimin (Maanpuolustuskiltojen liitto ry).³⁵

Johtopäätökset

Itäsuomalaisen museoiden rakentama kulttuurinen luontosuhde on yhdistelmä erämaaromantiikkaa, kareliaanista Karjala-kaipuuta, kansallismaisemia, Kannas-nostalgiaa ja monen tasoista symbolista yhteyttä raja-alueen menneisyyteen, mutta yhä enenevässä määrin myös osallistavaa ja yhteisöissä syntyvää elävää perintöä. 1960–70-luvun rakennemuutos hiljensi ja muutti itäsuomalaisen agraarisen elämäntavan, jota kotiseutumuseoliike pyrki museoimaan. Samaan aikaan murroksen kiihdyttämä ympäristöpuhe alkoi itää museoissa ja jätti jälkensä museoista käytyyn keskusteluun. Tällöin uudelleenarvioinnin kohteeksi nousivat museoiden roolit sekä kulttuuri- ja luonnonperinnön välittäjinä että yhteiskunnallisina valistajina ja kasvattajina. Uudessa murroksessa 2000-luvun taitteessa paikallinen museotoiminta on painottunut yhä enemmän ihmisiin ja toimintaan, elävän kulttuuriperinnön välittämiseen ja paikan hengen etsimiseen. Kuntaliitokset ovat monin paikoin herättäneet yhteisöjä tarkastelemaan uudelleen omaa paikallista perintöään ja sen merkitystä sukupolvien väliselle suhteelle. Paikallisesti on sisäistetty ajatus, että ihminen, hänen identiteettinsä ja muistinsa kiinnittyvät paikkaan ja luonnonmaisemaan. Paikallisen osallistamisen rinnalla museoilla on koettu olevan matkailun edistämiseen liittyviä tehtäviä: tänä päivänä itäsuomalaisia kansallismaisemia ja puhdasta luontoa myydään aktiivisesti myös ulospäin.

Itäsuomalaisen museoiden kulttuurinen luontosuhde on monin säikein yhteydessä alueen maantieteelliseen sijaintiin, etenkin rajan tuntumassa asumisen merkityksiin paikallisidentiteetille. Ylirajainen yhteistyö venäjänkarjalaisten museoiden kanssa muistuttaa

35 Sotahistorialliset kohteet ovat yksi keskeinen historiaa ja luontoa yhdistävä ulkoilmamuseoiden muoto. Traumaattinen historia eri valtakuntien rajaseutuna on purettu identiteetin rakennusaineeksi, ja huolella ylläpidetyt entiset taistelupaikat ovat inhimillisen historian ja uusiutuvan luonnon kohtauspaiikkoja. Karjalan alueella on useita museoita, joissa entisiä taistelupaikkoja on mahdollista tarkastella autenttiossa ympäristössään. Osa, kuten Joensuun bunkkerimuseo, ovat maakuntamuseoiden vastuulla. Osa hoidetaan kunnallisella tasolla, ja esimerkiksi Öykkösenvaaran sotahistoriallista aluetta ylläpidetään paikallisin voimin. Linnoituskohteissa luontoympäristö ja ihmisen historia on yleensä molemmat huomioitu opastuksessa, ja ympäristönhoito on tärkeä osa museotoimintaa. Kahden teeman välillä on yllättäviäkin kytkentöjä: paitsi että joukkojen mukana on salamatkustanut alueelle uudenlaisia kasveja, myös linnoitukset itsessään ovat vaikuttaneet kasvillisuuteen. (Vihreä museo -kysely 2017.)

ekomuseoajattelua, sillä Suomen Karjalan alueen museot määrittelevät toimintaansa enemmän kulttuuristen kuin valtiollisten tai hallinnollisten rajojen mukaan. Alueella on vahva rajaseudun identiteetti, jota on tuotteistettu osaksi luontomatkailua ja museotoimintaa. Ajatus erityisestä karjalaisesta luontosuhteesta ja maisemasta on vahva etenkin Pohjois-Karjalan museokentällä. Myös eteläkarjalaista paikan tuntua on etsitty rajan läheisyydestä ja jääkauteen ulottuvasta historiasta sekä erityisesti Saimaan järviluonnosta, joka määrittää paikallisten sitoutumista omaan ympäristöönsä ja perintöönsä. Etelä-Karjalan aluemuseon toiminta painottuu kaupunkien, kuten Lappeenrannan, Käkisalmen ja Viipurin perinteen ja nykyajan tulkitsemiseen. Museoiden näyttelyaiheissa on nähtävissä työnjako, jolla Suomen 1944 Neuvostoliitolle luovuttamat alueet on jaettu museoiden kesken. Pohjois-Karjalan aluemuseossa vaalitaan Vienan alueen, Raja-Karjalan ja Sortavalan perinnettä, kun taas eteläkarjalaista identiteettiä rakennetaan kannaslaisen perinnön sekä kulttuuri- ja rajaseutumatkailun puitteissa.

Luonto on kiinteästi integroituneena myös pienempien itäsuomalaisten museoiden perustoiminnassa, vaikkei sitä eksplisiittisesti aina tuodakaan esille. Niissä luontoympäristö toimii vähintäänkin kullassina ja paikan hengen luojana. Rakennettua ympäristöä raamittava miljö on usein tärkeä tavaramerkki ja yhteisön hyväksymä aineettoman kulttuuriperinnön kulmakivi työssä, jossa museot siirtävät eteenpäin luonnon- ja kulttuuriperinnön yhdistäviä traditioita. Ulko- ja kotiseutumuseoiden eduksi on nähty se, että niiden kohteet mahdollistavat paikallishistoriaa ja -kulttuuria etsiville vierailijoille myös luonnossa virkistäytymisen. Luonto ja kestävä kehitys on näkynyt näyttelyitä järjestävien paikallismuseoiden toiminnassa etenkin Pohjois-Karjalassa, missä näyttelyt ovat usein käsitelleet paikallisille tärkeitä petoteemoja.

Paikalliseen yhteisesti määriteltyyn kulttuuriperintöön on erottamattomasti integroitunut myös maisema ja luonnonperintö, ja monin paikoin myös kestävä kehityksen teemat osaksi paikallista museotoimintaa. Suurin osa tutkimuksen kyselyyn osallistuneista museoista koki ekologisuuden osaksi toimintaansa. Usein teema tuli esille käytännönläheisesti museokohteen hoidossa. Paikallismuseoiden osallistavuus ja aktiivisuus vaihtelevat kuitenkin suuresti, ja aineistot kertovat myös rahapulasta, avuntarpeesta ja toimijoiden yksinäisyydestä.

Kulttuuri- ja luonnonperinnön säilyttäminen on valintojen tekemistä, edustavien esimerkkien tallentamista. Museoissa on nähtävillä tietyn toimijajoukon käsitys laajemmasta kulttuuriperinnöstä. Näiden näkemysten varaan perustuvassa toiminnassa toteutetaan uuden museologian ja ekomuseoliikkeen ehtoa esineiden ja muiden esimerkkien esittämisestä laajemmassa yhteydessä, mieluiten niin sanotussa autenttisessa ympäristössä. Samanlaisia alkuperäisen paikan argumentteja on käytetty myös luonnonsuojelualueita perustettaessa, esinekokoelmia tallennettaessa ja museoita kehitettäessä. Käytännössä kontekstointia on mahdotonta tehdä aukottomasti, sillä kulttuuriympäristön tavoin myös luonnonympäristö muuttuu koko ajan ilman ihmisen vaikutustakin.

Lähteet

Tutkimusaineistot

Lively border -hankkeessa (Itä-Suomen yliopisto/Koneen Säätiö) kerätty aineisto

Vihreä museo -verkkokysely 2017

Haastattelu (1) 22.11.2017. Museonjohtaja Tarja-Raninen Siiskonen ja amanuessi Iiris Heino. Haastattelija: Oona Ilmolahti

Haastattelu (2) 31.1.2018. Metsämuseo Luston kokoelmapäällikkö Leena Paaskoski. Haastattelija: Oona Ilmolahti

Haastattelu (3) 9.2.2018. Museotoimenjohtaja (vt.) Leena Rätty, intendentti Satu Ståhlberg ja amanuessi Riina Nurmio. Haastattelija: Oona Ilmolahti

Arkistoaineistot

Etelä-Karjalan museo (EKM):

Etelä-Karjalan museon kokoelmapoliittinen ohjelma 2007 (päivittyvä versio 22.9.2017)

Lappeenrannan kaupungin museotoimen toimintakertomukset 1980–2017

Kansallisarkisto:

Suomen luonnonsuojeluliiton arkisto

Museovirasto:

Paikallismuseoiden toiminta vuonna 2010 -lomakeaineisto

Pohjois-Karjalan museo Hilma (PKM):

Näyttelyluettelot 1979–2017

Näyttelytiedotteet

Pohjois-Karjalan museon kokoelmapoliittinen ohjelma 2017–2019

Lehdistö

Museo: Suomen museoliiton julkaisu 1984, 1986–1987, 1989–1990, 1992–1993, 2011, 2016

Museoviesti: Etelä-Karjalan museon tiedotuslehti 1987–1988, 2007–2008, 2012

Kirjallisuus

Aineeton kulttuuriperintö. "Museoviraston esitys elävän perinnön kansalliseen luetteloon hyväksyttävistä kohteista opetus- ja kulttuuriministeriölle." <http://www.aineetonkulttuuriperinto.fi/fi/File/3367/esitys-kansalliseksi-luetteloksi-2.pdf>.

Biström, Olof. 1992. "Ekologia – avainsana museoiden väliseen yhteistyöhön." *Museo* 32(1): 16–17.

- Brundage, Anthony. 2007. *Going to the Sources: A Guide to Historical Research and Writing*. Wheeling: Harlan Davidson Inc.
- Borrelli, Nunzia ja Peter Davis. 2013. "How Culture Shapes Nature: Reflections on Ecomuseum Practice." *Nature and Culture* 7(1): 31– 47.
- Byrne, Denis. 2013. "Engaging culture and nature." Teoksessa *Transcending the Culture-Nature Divide in Cultural Heritage: Views from the Asia-Pacific Region*, toimittaneet Sally Brockwell, Denis Byrne ja Sue O'Connor, 1–12. Canberra: Australian National University.
- Common Ground. "What we do." <https://www.commonground.org.uk/what-we-do>.
- Davis, Peter. 1999. *Ecomuseums: A Sense of Place*. London: Leicester University Press.
- Davis, Peter. 2005. "Places, 'Cultural Touchstones' and the Ecomuseum." Teoksessa *Heritage, Museums and Galleries: An Introductory Reader*, toimittanut Gerard Corsane, 365–376. London: Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203326350_chapter_28.
- Eiskonen, Satu. 2007. "Kaakkois-Suomi–Pietari. Museoyhteistyötä yli rajojen jo useiden vuosien ajan." *Museoviesti* 2007: 6.
- Ek, Anna-Kaisa. 2012a. "Kohti elävää eteläkarjalaista museoympäristöä." *Museoviesti* 2012: 18–21.
- Ek, Anna-Kaisa. 2012b. "Elävä museo. Toimintamalleja avuksi museoiden yhteistyöhön." <http://www.lappeenranta.fi/loader.aspx?id=eadc77f1-d159-4164-a7ad-4787113a5748>.
- Ekosaari, Maija, Sari Jantunen ja Leena Paaskoski. 2013. "Kokoelmapoliittinen muistilista museoille." Helsinki: Museo 2015 ja Museovirasto. <https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/kokoelmapoliittikan-muistilista-museoille.pdf>.
- Elävä perintö. "Elävän perinnön wikiluettelo." Muokattu 23.11.2017. <https://wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi>.
- Etelä-Karjalan kulttuuriympäristöohjelma. 1998. Kaakkois-Suomen ympäristökeskuksen monisteita 9/1998. Kouvola: Kaakkois-Suomen ympäristökeskus/Etelä-Karjalan kulttuuriympäristönhoidon yhteistyöryhmä.
- Etelä-Karjalan liitto. "Etelä-Karjalan maakuntaohjelma 2017–2021, ympäristöselostus." Etelä-Karjalan maakuntaohjelma 2018–2021. http://www.ekarjala.fi/liitto/wp-content/uploads/2018/01/Etela_Karjalanmaakuntaohjelman2018_2021ymparistoselostus.pdf.
- Finlex1. "Museolaki." <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920729>.
- Finlex2. "Tasavallan presidentin asetus eurooppalaisen maisemayleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta, annettu 10.03.2006." <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2006/20060014>.
- Finlex3. "Valtioneuvoston asetus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta tehdyn yleissopimuksen voimaansaattamisesta." <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2013/20130047#idp448032112>.
- af Forselles-Riska, Cecilia. 2006. "Menneisyyden muuttuvat paikat." Teoksessa *Paikka: Eletty, kuviteltu, kerrottu*, toimittaneet Seppo Knuutila ja Ulla Piela, 218–231. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Gregory, Kate ja Andrea Witcomb. 2007. "Beyond Nostalgia: The role of Affect in Generating Historical Understanding at Heritage Sites." Teoksessa *Museum Revolutions: How Museums Change and are Changed*, toimittaneet Simon J. Knell, Suzanne MacLeod ja Sheila Watson, 263–275. London: Routledge.

- Haahtela, Ilpo. 1989. "Luonnontiedettä vai ei." *Museo* 29(1): 10–12.
- Hirvonen, Sini. 2017. "Vapaaehtoiset hoitavat kulttuuriympäristöä – ja huolehtivat samalla hyvinvoinnistamme." Teoksessa *Elossa: Luonto ja elävä kulttuuriperintö*, toimittaneet Aura Kivilaakso ja Leena Marsio, 23–33. Helsinki: Museovirasto.
- Hudson, Kenneth. 1993. "The Great European Museum." *Nordisk Museologi* (2): 51–60.
- Hudson, Kenneth. 1996. "Ecomuseums become more realistic." *Nordisk Museologi* (2): 11–19.
- Hänninen, Sakari. 1998. *Missä on tässä?* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kalela, Jorma. 2000. *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kallinen, Timo, Anja Nygren ja Tuomas Tammisto. 2012. "Luonto-kulttuuri-jaotteluista tilanteellisiin luontosuhteisiin." Teoksessa *Ympäristö ja kulttuuri*, toimittaneet Timo Kallinen, Anja Nygren ja Tuomas Tammisto, 9–35. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kantapuu museotietokanta. <http://www.kantapuu.fi/>.
- Kareliabiosphere. "Pohjois-Karjalan biosfäärialue." <http://www.kareliabiosphere.fi>.
- Karelika. "Kalliomaalausten kopioista." <http://karelika.ru/fi/info/8132/8145/>.
- Kivilaakso, Aura ja Leena Marsio (toim.). 2017. *Elossa: Luonto ja elävä kulttuuriperintö*. Helsinki: Museovirasto. <http://www.aineetonkulttuuriperinto.fi/fi/File/3286/elossa-final.pdf>.
- Knuuttila, Seppo, Helmi Järviluoma ja Risto Turunen. 2012. "Monitieteisestä kulttuurihistoriasta tieteidenväliseen kulttuurimikrohistoriaan." Teoksessa *Syrjäseudun idea – Kulttuurianalyysjä Ilomantsista*, toimittaneet Seppo Knuuttila, Helmi Järviluoma, Anne Logrén ja Risto Turunen, 7–14. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kotiseutuliitto. "Verkostot ja yhteistyö." <http://www.kotiseutuliitto.fi/tietopankki/kotiseutumuseot/museo-matkailukohteena/verkostot-ja-yhteistyö>.
- Kukkonen, Ilkka. 1987. "Luonnontieteelliset museot kansallisen identiteetin luojina ja ylläpitäjinä." *Museo* 27(6): 12–14.
- Kulttuuriperintövuosi 2018. "Kulttuuriperintöbarometri 2017." <http://www.kulttuuriperintövuosi2018.fi/assets/files/Kulttuuriperintöbarometri-2017.pdf>.
- Kulttuuriperintövuosi 2018. "Kulttuuriperinnön eurooppalainen teemavuosi." <http://www.kulttuuriperintövuosi2018.fi/fi/mista-on-kyse/kulttuuriperintövuosi-2018>.
- Lahdentausta, Heli. 2016. "Museon pyhin esine." *Museo* 56(4): 12.
- Laurén, Kirsi. 2006. *Suo – sisulla ja sydämellä: Suomalaisten suokokemukset ja -kertomukset kulttuurisen luontosuhteen ilmentäjinä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Laurén, Kirsi. 2015. "Kokemuksia Kolin kansallispuistosta ja -maisemista: Menneisyyden kertomukset nykypäivän luontokokemusten muokkaajina." *Elore* 22(2). http://www.elore.fi/arkisto/2_15/lauren.pdf.
- Levin, Amy K. (toim.). 2017. *Refugees, exiles, and immigrants in museums and archives*. New York: Routledge, 2017.
- Lieksan kaupunki. "Kestävä kehitys." <http://www.lieksa.fi/kestava-kehitys?inheritRedirect=true.&>
- Luostarinen, Laura. 2011. "Matkalla Karjalaan." *Museo* 51(2): 44–45.
- Lähdeoja, Matti. 1984. "Perusnäyttelyt ja todellisuus." *Museo* 24(4): 7.
- Lähteenmäki, Maria. 2012a. "Historian voima ja taakka: Puhetta nykykarjalaisuudesta." Teoksessa *Moniääninen Imatra*, toimittaneet Maria Lähteenmäki ja Jani Karhu, 46–78. Imatra: Imatran kaupunki.

- Lähteenmäki, Maria. 2012b. "Pohjois-Karjala, monikulttuurinen tienristeys." Teoksessa *Syrjäseudun idea – Kulttuurianalyysjä Ilomantsista*, toimittaneet Seppo Knuuttila, Helmi Järviluoma, Anne Logrén ja Risto Turunen, 22–28. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lähteenmäki, Maria. 2012c. "Karjalainen kaupunki?" Teoksessa *Syrjäseudun idea – Kulttuurianalyysjä Ilomantsista*, toimittaneet Seppo Knuuttila, Helmi Järviluoma, Anne Logrén ja Risto Turunen, 50–58. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Maanpuolustuskieltojen liitto ry. "Öykkösenvaaran taistelupaikan rakennustyö." <http://www.mpkl.fi/wp-content/uploads/2015/04/Oeykkoesenvaaran-rakennustyot.pdf>.
- Marsio, Leena. 2018. "Unescon 2003 sopimus Suomessa." Puheenvuoro Elävä aineeton kulttuuriperintö -seminaarissa 27.3.2018 Suomen Kansallismuseossa. <https://www.youtube.com/watch?v=V8DMANhlm4w&feature=youtu.be>.
- Massey, Doreen. 2008. *Samanaikainen tila*. Tampere: Vastapaino.
- Melgin, Elina. 1986. "Mikä on ekomuseo." *Museo* 26(2): 16–17.
- Metsämuseo Luston kokoelmapolitiikka*. 2015. Punkaharju: Lusto.
- Moilanen, Tauno. 2008. "Etelä-Karjalan loppu?" *Museoviesti* 2008: 8–9.
- Montanari, Elena. 2015. "Ecomuseums and Contemporary Multi-Cultural Communities: Assessing Problems and Potentialities through the Experience of the Écomusée du Val de Bièvre, Fresnes, France." *Museum & Society* 13(3): 369–384.
- Museotilasto. "Paikallismuseotoiminta Suomessa vuonna 2015." <https://www.museotilasto.fi/tiedostot/museovirasto/files/Paikallismuseotoiminta%20Suomessa%202015.pdf/>.
- Möhkön matkailuyhdistys ry. "Mökö Ilomantsi." <http://www.mohko.net/images/Mohko2018opas.pdf>.
- Nilsson, Bo. 1990. "Museot ja ekologisen tiedon levittäminen." *Museo* 30(5): 11.
- Ojonen, Lasse. 1988. "Rakennetun ympäristön vaikutus ihmiseen." *Museoviesti* 1988(1): 12–16.
- Paasi, Anssi. 1986. *Neljä maakuntaa: Maantieteellinen tutkimus aluetietoisuuden kehittämisestä*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Paltamon ekomuseo. <http://www.paltamonekomuseo.fi>.
- Partanen, Jukka (toim.). 2016. *Elämää kansallismaisemassa: Koli kautta aikojen*. Lieksa: Lieksan kansalaisopisto ja Kolin kotiseutuyhdistys.
- Partanen, Päivi. 2011a. "Suomalais-venäläinen museoyhteistyö täynnä mahdollisuuksia." *Museo* 51(3B): 6–9.
- Partanen, Päivi. 2011b. "Suomalais-venäläiset museopäivät Lappeenrannassa." *Museoviesti* 2011: 34.
- Pihlman, Sirkku. 2007. "Museo ja ympäristö." Teoksessa *Museologia tänään*, toimittanut Pauliina Kinanen, 210–234. Helsinki: Suomen museoliitto.
- Pohjoiskarjala.net. "Ilomantsin museosäätiö sr." <http://webdynasty.pohjoiskarjala.net/Dynasty/Ilomantsi/kokous/20171783-14-1.PDF>.
- Pogostan sanomat*. 2017. "Pohjois-Karjala valittu Suomen parhaaksi matkailukohteeksi." <http://www.pogostansanomat.fi/uutiset/item/1116-pohjois-karjala-valittu-suomen-parhaaksi-matkailukohteeksi>.

- Pretty, Grace H., Heather M. Chipuer ja Paul Bramston. 2003. "Sense of Place Amongst Adolescent and Adults in two Rural Australian Towns: The Discriminating Features of Place Attachment, Sense of Community and Place Dependence in Relation to Place Identity." *Journal of Environmental Psychology* 23: 273–287. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(02\)00079-8](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(02)00079-8)
- Pohjois-Karjalan maakuntaliitto. "Ympäristöselostus: Pohjois-Karjalan maakuntaohjelmat POKAT 2021." <http://www.pohjois-karjala.fi/pokat2021>.
- Puromies, Laura. 2016. "Museoitu luonto?" *Museo* 56(2): 37.
- Raivo, Petri J. 1999. "Maisema ja suomalaisuus." Teoksessa *Suomen kartasto 1999*, toimittaneet John Westerholm ja Pauliina Raento, 104–107. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Rauhalampi, Markku. 2003. "Metsämuseo ympäristökasvattajana." Teoksessa *Metsään mieleni*, toimittaneet Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä-Palo ja Virpi Kaukio, 247–250. Helsinki: Maahenki.
- Richardson, Michael. 2001. *The experience of culture*. London: Sage.
- Rönkkö, Marja-Liisa. 2007. "Museon idea ja historia." Teoksessa *Museologia tänään*, toimittanut Pauliina Kinanen, 70–92. Helsinki: Suomen museoliitto.
- Saimaa Geopark. "Saimaa Geopark Finland." <https://saimaageopark.fi>.
- Setälä, Päivi. 1993. "Aatteellinen murros tarvitsee museoiden sanomaa." *Museo* 33(1): 3–4.
- Smith, Laurajane. 2006. *Uses of Heritage*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203602263>.
- Suhonen, Pekka. 1986. "Museo ympäristön asialla." *Museo* 26(4): 6–7.
- Stark, Laura. 2002. *Peasants, Pilgrims, and Sacred Promises: Ritual and the Supernatural in Orthodox Karelian Folk Religion*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/sff.11>.
- Tako. "Mikä on Tako?" Päivitetty 27.9.2018. <http://tako.nba.fi/index>.
- Tuomi-Nikula, Outi, Riina Haanpää ja Aura Kivilaakso. 2013. "Kulttuuriperintökysymysten jäljillä." Teoksessa *Mitä on kulttuuriperintö?*, toimittaneet Outi Tuomi-Nikula, Riina Haanpää ja Aura Kivilaakso, 12–27. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tuomi, Jouni ja Anneli Sarajärvi. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Tuormaa, Ismo. 2018. "Jouko Määttä kuvaa myyttistä metsänkuningasta." Kansan Sivistysrahasto. <http://www.sivistysrahasto.fi/30-valokuvaaja-jouko-maatta>.
- Turunen, Heikki. 2003. "Kun olin havupuiden veli." Teoksessa *Metsään mieleni*, toimittaneet Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä-Palo ja Virpi Kaukio, 71–78. Helsinki: Maahenki.
- Ukko-Kolin ystävät. "Luontorauha – Pax Natura". https://www.ukko-kolinystavat.fi/media/Ystavien%20tiedotteet/ESITE%20Luontorauha%2024_6_2017_%20doc.pdf.
- Vilkuna, Janne. 2003. "Täytetyn tiikerin äärellä. *Museologia*, mitä se on?" *Tieteessä tapahtuu* 21(7): 5–10.
- Vilkuna, Janne. 2007. "Yhteinen kulttuuriperintömme." Teoksessa *Museologia tänään*, toimittanut Pauliina Kinanen, 12–41. Helsinki: Suomen museoliitto.
- Vilkuna, Janne. 2017. "Faron sopimus lopultakin voimaan!" *Kotiseutuposti* 4: 20–21.
- Vuori, Elina. 1987. "Wolkoffin talon rakennussuojelun historiaa." *Museoviesti* 1987(1): 17–23.

Webpol Surveys. "Hilma – Pohjois-Karjalan museo." <https://www.webpolsurveys.com/S/4D70D6E018CA43E0.par>.

Williams, Raymond. (1980) 2003. "Luontokäsitykset." Teoksessa *Luonnon politiikka*, toimittaneet Yrjö Haila ja Ville Lähde, 40–66. Tampere: Vastapaino.

Yle. "Mennään metsään." Päivitetty 7.10.2018. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/09/23/merkitse-metsakayntisi-mennaan-metsaan-laskuriin-suojellaan-nain>.

Zimmerbauer, Kaj ja Timo Suutari. 2007. "Alueellinen identiteetti kuntarakenteen muutosprosesseissa: Aluesamastumisen olemuksen ja tutkimuksellisten haasteiden jäljillä." *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 35(4): 348–359.

Ylikangas, Heikki. 2015. *Mitä on historia ja millaista sen tutkimus*. Helsinki: Art House.

Åström, Anna-Maria. 2006. "Kulttuuri – rakenne, sisältö vai prosessi?" Teoksessa *Kulttuurista kestävyyttä*, toimittanut Katriina Siivonen, 80–88. Helsinki: Ethnos ry.

FT Oona Ilmolahti työskentelee projektitutkijana Itä-Suomen yliopistossa.

Hankejohtaja Maria Lähteenmäki toimii arktisten alueiden ja Suomen historian professorina Itä-Suomen yliopistossa.

FM Jani Karhu työskentelee projektitutkijana Itä-Suomen yliopistossa.

FL Alexander Osipov työskentelee projektitutkijana Itä-Suomen yliopistossa.